

Sverigekontakt

En tidning för all världens svensktalande | Nr 3 september 2021

FREDEN I NYSTAD

Stipendiat på Runö

Utlandsundervisningen under pandemin

FRÅN DICKSONSGATAN

Sommaren i Sverige har varit varm och skön, åtminstone i juni och juli. I augusti kom det kraftiga regn som översvämmade lägre terräng och källare och annat, framför allt i Gävleborgs och Dalarnas län. Skyfall tycks vara en följd av klimatförändringarna och regn i stora mängder har ju även andra länder fått känna på. De så omfattande skogsbränderna i till exempel södra Europa har vi dock i år sluppit från i Sverige.

Det är ett år kvar till valet 2022 i september. Just nu går Vänsterpartiet bra med uppåt 12 % av väljarkåren och Sverigedemokraterna behåller sin höga procentandel på drygt 20 %. Socialdemokraterna med sina 24 % är några procent större än Moderaterna. Men den verkliga spänningen inför nästa års val blir nog om Folkpartiet och Miljöpartiet ska klara sig kvar i riksdagen. Sämst ser det ut för Folkpartiet som endast fick 2,7 % av väljarna bakom sig i Sifo:s väljarbarometer i augusti. Miljöpartiet fick 4,2 %, alltså något över spärren till riksdagen som ligger på 4 %. Vi kan nog förvänta oss ett hett politiskt år framöver med många partier som försöker lyfta fram sina hjärtefrågor. Det gäller ju att få den intensiva valrörelsen att handla mest om frågor där ens eget parti har sina styrkor.

Just nu när jag skriver detta meddelar statsminister Stefan Löfven att han tänker avgå i november som ledare för Socialdemo-

kraterna och därmed också som statsminister. Det blir en intressant politisk höst.

Över 80 % av Sveriges befolkning över 18 år hade i slutet av augusti fått dos 1 i vaccinereingsprogrammet mot covid-19 och de flesta av dessa även dos 2. Även en tämligen stor andel av ungdomar mellan 16 och 18 år – ca 50 % – hade senare delen av augusti fått dos 1. Det ljusnar på pandemifronten, även om den så kallade deltavarianten oroar. Ytterligare något som oroar är ju att många länder med mindre ekonomiska resurser ännu inte är i närheten av den vaccinationsgrad som bland annat Europa uppvisar. Solidaritet och ytterligare ansträngningar behövs.

Sommarkursen

Som många av er vet så har Sverigekontakts sommarkurs i svenska på Billströmska folkhögskolan varit inställd de senaste två

åren på grund av pandemin. Det är min förhoppning att den ska återupptas sommaren 2022. Hur det blir kommer att meddelas på vår hemsida www.sverigekontakt.se under hösten, men även förstas i nästa nummer av denna tidning.

Stipendiater

Sverigekontakt har tillsammans med ett antal folkhögskolor under många år erbjudit utländska studenter att läsa en termin på en svensk folkhögskola. Detta för att förbättra kunskaper och färdigheter i det svenska språket. Under hösten 2021 är det tre stipendiater som har erbjudits möjligheten. Ansökan för vårterminen 2022 vill jag ha senast 1 oktober – vilka dokument som krävs hittar ni på hemsidan www.sverigekontakt.se.

Lärarkonferenser i Tallinn och Budapest

Sverigekontakt kommer att försöka genomföra två lärarkonferenser i höst. En i Tallinn i Estland 7–9 oktober dit vi hoppas att svensk-lärare från de baltiska länderna och från Belarus ska kunna ta sig. Även några svensklärare från Ryssland – dock inte de som undervisar på ryska universitet och högskolor – kommer att bjudas in. Den andra är förlagd till Budapest och dit kommer alla undervisande lärare i Ungern att inbjudas, men även svensklärare från angränsande länder är välkomna. Den konferensen äger rum 12–14 november. Hör av er till mig om ni vill veta mer om konferensen i Budapest.

Något om några av Sverigekontakts större projekt

Dokumentationen av den dialektala varianten av svenska språket i Gammalsvenskby i Ukraina

pågår och den omfattande ordboken är klar enligt författaren Alexander Mankov. Han kommer nu att fortsätta sitt arbete med att sammanställa en grammatik över dialekten.

Arbetet med att ta fram ett läromedelspaket i svenska som främmande språk, främst avsett för den ryska marknaden pågår med full fart. Det är min förhoppning att inblandade parter i Ryssland och Sverige ska kunna träffas "fysiskt" inom en inte alltför avlägsen framtid.

De censurerade breven från de tillfångatagna karolinerna i Ryssland i början av 1700-talet ska bearbetas ytterligare och i detta nummer av Sverigekontakt skriver projektledare Galina Sjebalina en artikel om freden i Nystad 1721 där vi får en bild av fångarnas situation och de villkor som gällde.

Det svenska centret i Minsk, Belarus, ger som tidigare ett tämligen stort antal kurser i svenska på olika nivåer. Det undervisas även i andra nordiska språk samt nederländska. Under pandemin har en del av undervisningen skett via digitala verktyg.

Sverigekontakts engagemang i minnesmärket i Lützen är starkt och till vår glädje har nu första spadtaget tagits i byggandet av det nya slagfältsmuseet, som väntas invigas november 2022.

Till sist

Vi hoppas nu att pandemiläget förbättras ytterligare och att mycket återgår till gamla vanor. Kanske inte allt – en del nya arbetssätt som blomstrat under pandemin kommer nog att bestå. Men det mesta ordnar sig nog om vi kan hålla oss friska. Låt oss göra det.

Bästa hösthälsningar

Lars Bergman

Generalsekreterare

lars.bergman@sverigekontakt.se

Sverigekontakt
utges av
föreningen Sverigekontakt

Föreningen Sverigekontakt har medlemmar över hela världen som talar svenska och är intresserade av Sverige, svenskt språk och svensk kultur. Föreningen är en ideell organisation med ursprungligt ändamål att hjälpa svenskar och svenskättlingar i utlandet att bevara kontakten med det gamla landet. Numera är verksamheten framför allt inriktad på att främja det svenska språket i världen.

Redaktör och ansvarig utgivare: Lars Bergman

Tryck: Trefraf 2021
ISSN 0346-2439

Layout: Designstudio And Yellow

Sverigekontakt
Box 53066
SE-400 14 Göteborg
Tel. 031-81 86 50
info@sverigekontakt.se
Besöksadress: Dicksonsgatan 6

Bankgiro: 420-5670

Sverigekontakt 3/2021

108:e årgången
Lösnummerpris 30:00 kronor.

För ej beställda manus ansvaras ej.

www.sverigekontakt.se

Omslag: Seglora kyrka på Skansen i Stockholm

ORDFÖRÄNDEN HAR ORDET

Platsen där jag växte upp på 40–50-talet hette Kungsten. Det låter flott, men namnet kommer av ett stort stenblock som av allt att döma hade rasat ner från det branta berget intill, sannolikt efter frostsprängning. Det kunde fortfarande rinna vatten utefter klippan, och det fanns en skreva där stenen mycket väl kunde ha haft sin ursprungliga plats.

Ögonblicket när stenen en gång brakade nerför berget måste ha varit dramatiskt nog, men människan nöjer sig sällan med enkla förklaringar som åberopar naturens krafter. Därför gick det en skröna om att någon medeltida dansk tronpretendent på flykt hade sökt skydd undan sina förföljare bakom den där stenen. Naturligtvis upptäcktes han av vildsinta västsvenskar och blev ihjälslagen på fläcken. Därav Kungsstenen.

Uppe på det höga branta berget, aldeles ovanför Kungsstenen, växte jag alltså upp. Det var inget märkvärdigt med det, och jag menar inte att vara självcentrerad, men det leder till några reflexioner när jag tänker på saken. Mitt över det där berget gick nämligen gränsen mellan Göteborgs stad och Västra Frölunda församling.

Det lilla samhället (municipalsamhälle, för att vara exakt) som hette Kungsten hade växt upp kring Långedragslinjens spårvägsstation. Där var det också en knutpunkt mellan vägar i olika riktningar: den evighetslånga Allmänna vägen genom Majorna in till stan, senare ersatt av den parallella Karl Johansgatan och, om vi går medsols, en annan väg österut längs Västra begravningsplatsen, en krokig slingrande stig, snarast, upp till Ekeback, landsvägen söderut till Grimmered, fortfarande grusväg med stora vattenpölar efter varje regn, och Älvsborgsvägen, senare omdöpt till Torgny Segerstedtsgränsen, och Långedragsvägen ut till havet i väster (eller »sjön» som vi alltid sa). En ringväg runt bergets fot, bitvis sammanfallande med Långedragsvägen, ledde till Nya varvet, då tillsammans med Karlskrona Sveriges största flottbas.

Frölunda församling inkorporerades med Göteborgs stad 1945, som också är mitt födelseår (tillbaka till självcentreringen, men låt oss se det som ett försök till att skapa »human interest», som gamla journalister talar om). Fram till dess gick alltså stadsgränsen precis vid Kungsten, som före inkorporeringen hette just Stadsgränsen. Vi som bodde där fortsatte säga Gränsen. Det var vad det hette. Egentligen.

Gränsen skilde alltså Majorna (Göteborgs stad) från Frölunda och fortsatte över vårt berg. Jag bodde i Frölunda men gick jag femtio meter in i skogen, som också hade växt upp på det där berget, lekte jag i Major-

nas l:a rote, dvs. den västligaste delen av Majorna (som då i sin tur hade varit en del av Göteborg i mindre än hundra år). Åt det hållet övergick vårt berg i Sjöbergen, som sluttade ner mot älvmyrningen och yttre delen av Göteborgs hamn.

Från Sjöbergen såg man över till Hisingen, där Kvillebäcken rinner ut strax vid Lundbyhamnen. Kvillebäcken gick tillsammans med Kvilven tvärs över Hisingen, från Göta älv till Nordre älv och var en gång i tiden gräns mellan Norge och Sverige. Åter dessa gränser.

Från bergstoppen fyrtio meter från mitt hem hade man en fantastisk utsikt söderut över Dala och mera österut över Högsbos höjder. Man anade längst i söder Kållereds-trakten med Flabäcken, som fram till freden i Roskilde var gräns mot Danmark. Det är kanske inte så underligt om man ibland känner sig som ett gränsfall.

Det här har jag inte tänkt särskilt mycket på under livets fortsatta gång, men under pandemin har jag promenerat mycket på behörigt avstånd från andra. Mera av en tillfällighet kom mina vandringar allt oftare att företas i de gamla trakterna. Det har då trängt sig på ett medvetande om hur underligt minnet fungerar.

Samtidigt som man lätt kan glömma sådant man bör komma ihåg och som är helt aktuellt, kan man minnas detaljer från långa tider tillbaka. Vissa platser återsåg jag efter mer än sextio år, och jag skall erkänna att det var en del jag inte kände igen. Men det berodde mest på att så mycket förändrats under tiden.

En stor del av mitt berg var bortsprängt och hade fått lämna plats åt Göta älvbrons södra brofäste med de omfattande trafikarrangemang med viadukter och kommunikationsleder i flera plan som nu drog förbi Kungsten. Detta visste jag egentligen, men det var svårt att ta in på plats. Det nya var överkligare än de gamla minnena.

När detta skrivs skall vi snart försöka oss på ett nytt fysiskt årsmöte. Förra året fick vi ställa in helt, i år är årsmötet flyttat till sensommaren. Det har varit ett par år på undantag. Nu känns det som om en gräns är nådd. Tro mig — jag känner igen en gräns när jag ser en. Hoppas vi minns hur man bär sig åt!

En väldigt grå, alldaglig, fullt normal svensk höst önskas ni alla, tillsammans med desto ljusare, varmare och gladare hälsningar från

Bo Ralph
ordförande

Årsmötet 2021

Lördagen 28 augusti genomfördes Sverigekontakts årsmöte. Något senare på året än normalt på grund av rådande pandemi. Men viktigt var att det överhuvudtaget kunde genomföras och det kändes som ett tecken på att samhället håller på att återgå till normala rutiner.

Årsmötet hölls i Royal Bachelors' Clubs vackra lokaler snett över gatan från Sverigekontakts kontor. Styrelsen beviljades ansvarsfrihet för föregående år och omvaldes i sin helhet för ytterligare ett år. En reviderad budget för 2021 antogs och likaså en budget för 2022 – detta i enlighet med de rutiner som skapades för ett drygt tiotal år sedan. Föreningens samlade medel förvaltas av SEB och det kunde rapporteras att värdet på Sverigekontakts portfölj stigit avsevärt under 2021.

På kvällen var det middag med ett trettio-tal gäster, även detta på Royal Bachelors' Club. Efter en magnifik Toast Skagen som förrätt blev det torskrägg, där fiskköttet skivade sig på ett närmast magiskt sätt. Det hela avslutades med en chokladfondant med glass – helt fantastiskt alltsammans! Ett vitt vin ackompanjerade det hela. Middagen avslutades med kaffe i salongerna och något från baren för vissa. En trevlig kväll i en underbar miljö.

Utflykt

Utflykten på söndagen skulle ha gått runt Hisingen med båt, men då en broklaff vid Nordre älv inte kunde resas på grund av ett tekniskt fel, beslöts det att i stället göra en utflykt i Göteborgs södra skärgård. Vädret var strålande och båten Lyrön – hyrd av Börjessons charterbåtar – tog sig lugnt runt öarna. På vägen ut från Stenpiren i Göteborgs centrum kunde resenärerna se den nya Hisingssbron, all ny bebyggelse på Hisingssidan, containerhamnen, nya Älfsborgs fästning innan Lyrön gick in i den så kallade "Snobbrännan" vid Styrso och fortsatte därefter runt många av öarna där flera är välkända genom Evert Taubes visor. Strax innan skepparen vände för att ta oss tillbaka syntes Vinga fyr lite längre ut. Då var det dags för lunch som levererats från Malins skafferi och det var bara att hugga in. Dessutom serverades både kräfter och räkor som blivit över efter ett stort bröllop på båten dagen innan.

Efter fyra timmar till sjöss anlände vi åter till Stenpiren och var alla glada över en härlig tur på havet. För en del av deltagarna återstod nu att ta sig hem till sina respektive hemorter.

Text: Lars Bergman

Det handlar om att leva

Anteckningar om litteratur

Den är som porlande vatten, svalkande, glädjande, tröstande och hoppingivande – koltrastens sång. Du hör den om våren i en stadspark, bakom ett plank, från ett buskage på landsbygden, du ser dess svarta kropp med den starkt gula näbben, hur den kontrasterar mot omgivningen, med vilken skärpa den träder fram. Den finns i princip i hela Europa och i stora delar av Norden, och blev 2015 av Sveriges ornitologiska förening utsedd till Sveriges nationalfågel.

Koltrasten är inte bara vanlig i naturen, den är också oerhört talrikt förekommande i konst, musik och litteratur. Dess sång och dess mörkt hemlighetsfulla gestalt har smugit sig in överallt. Ställer jag mig på ett bibliotek eller i ett antikvariat, eller för den delen vid mina egna hyllor och bläddrar, dyker den snart upp i dikter, sånger, bilder. Vem har inte hört Beatles "Blackbird" från den vita lp:n (1968), där fingrarnas glidande över den akustiska gitarrens strängar härmar fågelns sång? Och vi som lyssnade på Ulf Lundells *Ripp Rapp* drygt tio år senare nynnade (och gör ibland så ännu) på den bitterljuva "Rom i regnet", där en koltrast sjöng "på ett tak nänstans", så klingande den bara kan en tidig morgon i en sommarstad. Och något senare skapade Kate Bush sitt stora verk *Aerial* (2005), där lyssnaren på den andra skivan hamnar mitt i en kaskad av fågelsång, inledd av koltrasten.

Clas Thor är författare och reporter, fågelkännare, bosatt i Örebro. Han har skrivit ett sjuttiotal böcker om resor, städer, författare, fåglar, natur, lokalhistoria, bussar ... och nu även, tillsammans med fotografen Torbjörn Arvidsson, en vacker och gedigen bok om denna fågel, *Koltrasten – Sveriges nationalfågel* (Avium förlag 2021). Clas Thor har kastat sig ut i en veritabel djungel, och överallt funnit dikter, sånger, texter, reminiscenser av fågelns. Det är slående hur just den bitterljuva klangen funnit gensvar i litteraturen. De som skrivit har varit betryckta, älskande, sorgsna och de har funnit att själen korresponderar med sången.

I Ann Jäderlunds vackra bok *mörker mörka mörkt kristaller* (Bonniers 1994) med besvärjelselika dikter/meditationer som glimmande ädelstenar finns bland annat nedanstående dikt. Läs den med fördel mumlande för dig själv, för att känna det på en gång främmande och välbekanta som utan annan avsikt än att det lever rör sig i gläntan:

*Jag ser koltrasten stå
Framför mig i fjolårslöven
Vid oss växer lugnet en blå
Blomma ensam tyst i löven
Koltrastfågeln rör sig i löven
Rör sig sakta mot det blå
Under blomman rör sig löven*

Vi människor söker, på skämt eller allvar efter förbindelser mellan det vi iakttar omkring oss och det som sker i vårt inre. Vi vill gärna att det har betydelse i vilket väderstreck göken ropar, vi tycker ugglan låter kuslig, vi ryser lite över korpens ekande kall från djupt inne i skogen eller ett hustak i Reykjavik. Hur rationella vi än är i vårt leverne letar vi upp dessa förbindelser. Någonstans, på något sätt, känner vi oss samhöriga med omvärlden på sätt vi inte riktigt kan förklara. Det handlar kanske om att värna sig mot ensamheten, att känna att vi inte är fullständigt isolerade i universum, att vi, oavsett vad vi bekänner eller inte bekänner oss till, vilken kultur vi än kommer från, är förbundna med annat.

Poeten Jila Mossaed kom 1986 till Sverige från Teheran, på flykt från diktaturen. Hon hade redan publicerat sig i Iran. Hon blev så småningom en av vårt lands främsta diktare och kunde 2018 sätta sig på stol 15 i Svenska Akademien. Hennes poetiska värld är en rik blandning av olika kulturer. Där samsas det svenska med det nutida och klassiskt iranska och persiska. I en dikt kan längtan synas så här, med exilens tankar på det forna hemlandet, dess poesi, ljumma kvällar och allt som är stilla:

*Vill känna mig påmind om Hafez.
Han som tog i näktergalen
i sina verser*

*Hur lät de där borta
Blundar och reser bort
Trädgården fattas
och Shirazs varma
sköna kvällar*

*Harpan
och det goda vinet fattas*

*Går till balkongen
lyssnar på koltrastens sångröst
Öppnar rader av mina dikter
åt fågeln
som en rullande röd matta
Viskar: träd in
(Ur *Åttonde landet*, Lejd 2020)*

Dikten visar många gånger sin författares förväntade sidor – den själfulle, den trånande, den romantiske, den rebelliske och revolutionäre. Men alltsomoftast är det som att dikten låter poeten öppna sig mot det oväntade i livet, som att det försvar vi bygger kring oss själva raseras när vi ställs inför det vi inte kan övervinna. Dramatikern, regissören, teaterteoretikern, poeten, revolutionären Bertolt Brecht (1898–1956) stod också han till slut inför det oundvikliga. Den kanske sista dikt han skrev hade som bakgrund hans sjukrum i berlinersjukhuset Charité. Trots att den är tioradig, kan den i sitt sparsmakade uttryck påminna om den ytterst koncentrerade japanska treradiga haikun. Allt finns här i den gripande dikten: rummet, den begränsade tiden, den iakttagande människan, vetenskapen om livets korthet och alltings oändlighet, sorgen och den överraskande glädjen och insikten som blandas i koltrastens sång. Livet som koncentrerats till ett förtätrat ögonblick.

*Den tidiga morgon
jag vaknade
i Charités vita sjukrum
och hörde en koltrast, förstod jag
bättre. Sedan länge
kände jag ingen fruktan för döden, då ju ingenting
kan fattas mig, eftersom
jag själv fattas. Nu
lyckades jag även glädjas
över all trastsång efter mig*

(Tolkning Arne Johnsson)

Arne Johnsson är poet, litteraturkritiker, bibliotekarie, bosatt i Lindsberg. Han har ofta medverkat vid språkdagar och konferenser arrangerade av föreningen Sverigekontakt och/eller Svenska Institutet. Arne skriver regelbundet om poesi och annan litteratur i Sverigekontakt.

Text: Arne Johnsson
Foto: Alexander Johnsson

En deklination, två deklinationer.

Svenskans svåra substantiv.

Om man är svensktalande och försöker lära sig andra språk får man lätt intrycket att alla andra krånglar till saker onödigt mycket. I andra språk måste man ibland ta hänsyn till kasus och böja ord efter vem som är subjekt, objekt, verktyg för något och mycket annat. Det klarar vi oss ju bra utan, så det verkar helt enkelt överflödigt att hålla på med sånt. Detsamma gäller aspekt, en böjning som visar om en handling är avslutad eller inte. Och att verb ska böjas efter person och i singular och plural?! Dumheter, eftersom svenskan klarar sig utmärkt med en enda liten verbform i presens för alla personer, enstaka eller flera.

Svenskan är alltså enkel och bra, medan andra språk trasslar till saker helt i onödan. Men så finns det områden i språket där svenskan producerar en lång radda regler och svårigheter där andra språk inte är besvärliga alls. Substantivets deklinationer är ett sådant område.

Många svensktalande vet inte vad deklinationer är, och inte heller hur mycket svårigheter de bereder nya talare av svenska. Varje svenskt substantiv tillhör en av sex eller sju deklinationer, det vill säga ett av sex eller sju sätt att böja substantivet i plural. Pluraländelserna kan vara *-or*, *-ar*, *-er*, *-r*, *-n* och ingen ändelse alls: *flickor*, *båtar*, *saker*, *linjer*, *pianon* och *hus* är alla pluralformer av svenska substantiv. Inom varje grupp finns för säkerhets skull undergrupper. Dessutom får många inlånade substantiv ändelsen *-s* (faktiskt oavsett om *-s*

är en pluralform på språket som man lånat ordet från. På engelska blir ett *snack* flera *snacks*, men på japanska blir inte en *geisha* flera *geishas*. Den formen ser man ändå på svenska ibland.). Så kanske har svenskan åtta deklinationer. Och så har vi de oregelbundna substantiven: en *mus*, flera *möss*. En *cello*, flera *celli*. Eller *celloer*. Eller *cellon*. Eller *cellos*. Eller hur det nu blir.

Det finns något av ett system i hur substantiv ska få pluralformer, men reglerna för detta är inte heltäckande och de är svåra att komma ihåg (och så många!), så de flesta inlärare lär sig pluralformen samtidigt som singularformen, om de lär sig språket i skolan och faktiskt pluggar glosor. Andra lär sig ju svenska utanför skolan, och då får inläringen av pluralformer komma lite mer pö om pö. Den som kan lite mer, eller mycket, svenska kan använda substantiv de redan kan som mallar och skapa analoga former. Heter det ett *spöke*, flera *spöken*, så bör det heta ett *vöke*, flera *vöken* (om nu det ordet hade funnits i svenska).

Men även de mest rutinerade talarna av svenska stöter på patrull i vissa pluralbildningar. Det gäller framför allt när man ska välja en form för bestämd form plural. Det heter *en tavla*, flera *tavlor*, *de där tavlorna* (inga problem där!), men vad heter det: *en partner*, flera *partners* (ja, det funkade ju), *de där partnersna*

(nej?), *de där partnersarna* (kanske). Just det faktum att bestämd form plural fungerar dåligt om man väljer en pluraländelse på *-s* har fått språkvårdare att föreslå en annan ändelse istället. För ordet *partner* är den föreslagna pluralformen nollplural, alltså *en partner*, flera *partner*. Det gör det enklare att bilda bestämd form plural: *de där partnersna*. Men många tycker nog att *flera partner* låter lite konstigt. Då får man två konstiga former, en konstig plural form och en ganska konstig (men lite smidigare) bestämd pluralform. Håller vi oss till plural-s:et får vi inte problem förrän i bestämd form plural, och vi kanske inte ens tänkte använda ordet så.

Flera lånord fungerar på samma sätt: *Har ert företag några miljöpolicyer?* – nej, det säger de flesta inte. *Miljöpolicyer* eller *-policies* ligger kanske närmre till hands. *Jag köpte fem avocados till guacamolen* säger man kanske inte heller, utan *avocados*. I vissa fall är s-pluralen helt nödvändig: snygga gym-paskor heter på modern svenska *sneakers*. *Sneakrar* är helt enkelt inte möjligt.

Valen är alltså många, och vi gör säkert hundratal sådana pluralval varje dag, beroende på hur mycket vi pratar. Utan att fundera över hur det går till. Nästa gång du har en dålig dag på jobbet kan du ändå klappa dig själv på axeln och berömma dig själv för att du klarar av denna språkliga utmaning. (Och om du inte talar så mycket svenska och fortfarande tycker att det här valet är svårt, så kan du istället glädjas åt att du kan hantera aspekt eller en lång rad kasus helt obehindrat på ett annat språk.)

Text: Sofia Tingsell

MIKAEL DOLSTEN –

ÅRETS SVENSK I VÄRLDEN 2021

Mikael Dolsten, global forskningschef på Pfizer, utnämns i år till Årets svensk i världen. Svenskar i Världen har delat ut utmärkelser sedan 1988.

Utmärkelsen Årets svensk i världen, som delas ut av Svenskar i Världen, går till svenskar som på ett extraordinärt sätt har utmärkt sig inom sitt verksamhetsområde och satt både sig själva och Sverige på världskartan.

Först ut att ta emot utmärkelsen var Oscar Carlsson, missionär och uppfinnare som i samband med att han var biståndsarbetare i Indien i slutet av 1960-talet uppfann en vattenpump som radikalt förbättrade vattenförsörjningen. I följande var det fysikprofessorn Max Tegmark som tog emot utmärkelsen. Tegmark har bland annat gjort sig känd för sin forskning om artificiell intelligens, AI. Däremellan är det både kvinnor och män som alla har varit exceptionellt framstående inom kultur, idrott, vetenskap, politik och entreprenörskap som har förärats utmärkelsen, såsom Astrid Lindgren (1997), Zlatan Ibrahimović (2013) och Cecilia Malmström (2019).

Årets pristagare har haft en avgörande roll i arbetet med att stoppa den pågående pandemin. Mikael Dolsten, som är en av världens mest framstående forskare, är idag verksam som global forskningschef på Pfizer där han har lett det framgångsrika arbetet med att tillsammans med Biontech ta fram ett vaccin mot covid-19.

Diger meritlista

Mikael Dolsten har tidigare lett flera stora akademi-industri-samarbeten inom Alzheimers sjukdom, immunologi, diabetes och Parkinsons sjukdom. Dessutom har han varit rådgivare till Obama-regeringens storsatsning Cancer Moonshot-initiativet, som är världens största cancerforskningsprojekt någonsin.

Hallningen Dolsten har fortfarande kvar sin starka dialekt. I sitt sommarprat i P1 den 4 juli berättade han om hur familjen beslöt sig för att flytta till USA och hur forskarteamet kämpade mot klockan för att få fram ett verksamt vaccin. På frågan från TT:s reporter om hur det känns att ha fått utmärkelsen Årets svensk i världen

svarade han:

– Jag har bott utanför Sverige i 17 år och saknar ofta vänner, släkt och det unika, vackra som förknippas med Sverige. Jag är väldigt, väldigt stolt över att bli uppmärksam i Sverige för vad vi åstadkommit, säger Mikael Dolsten.

Arbetet med att ta fram Årets svensk i världen bland många starka kandidater har letts av Svenskar i Världens styrelse ledd av ordförande Louise Svanberg.

– Vi känner en enorm tacksamhet och stor respekt för Mikael Dolstens enastående livsgärning, då han på global basis bidrar till att bättre rusta mänskligheten – denna gång genom att leda arbetet med att ta fram ett framgångsrikt vaccin mot covid-19. Mikael Dolsten har därmed väl förtjänat erkännandet som Årets svensk i världen 2021, säger Louise Svanberg, ordförande i Svenskar i Världen.

Prisutdelning och exklusiv föreläsning

På grund av pandemin blev även årets prisceremoni digital. Tillsammans med bland andra Anders Borg, tidigare finans-

minister under Reinfeldt-regeringen, bjöd de på ett intressant samtal om vad mänskligheten kan vänta sig framöver när det kommer till gränsöverskridande hälsohot.

För Svenskar i Världens räkning har Mikael Dolsten även tagit fram en exklusiv föreläsning där han berättar om sitt arbete och vikten av forskning, SWED Talk med Mikael Dolsten. Såväl föreläsningen som prisutdelningen och det tillhörande samtalet finns att se på Svenskar i Världens webbplats www.sviv.se.

Text: Cecilia Borglin

Svenskar i Världen är en ideell och politiskt oberoende organisation som arbetar för att stödja utflyttande och återvändande svenskar. Organisationen är också en remissinstans och bedriver påverkansarbete till nytta för de 660 000 svenskar som arbetar, studerar eller bor utomlands. Organisationen utger utmärkelsen Årets svensk i världen. Mer information på www.sviv.se. Svenskar i Världen finns även på Facebook, Instagram, Twitter och LinkedIn.

Utlandsundervisningen under pandemin

Pandemin har på olika sätt påverkat samhället globalt under nästan 2 år. Såväl gammal som ung har drabbats av restriktioner och inskränkningar i vardagen. När det gäller åtgärder som berör skolan har dessa varierat såväl inom länder som mellan länder.

Graden av påverkan av pandemin har skiftat mellan skolformerna i Sverige och även regionalt. De flesta verksamheter upp till och med åk 6 har fungerat någorlunda normalt medan de äldre årskurserna, under vissa perioder, har undervisats på distans via digitala verktyg. För att få en uppfattning om pandemins effekter på svensk utlandsundervisning skickade Skolverket ut en enkät med frågor runt detta i maj månad 2021 väl medvetna om de svårigheter och utmaningar som verksamheterna ställdes inför. Svarsfrekvensen på enkäten från kompletterande svensk undervisning var ca 80 svar och från skolorna ca 60. Omkring 50 % av svaren i båda kategorierna kom från lärarna och övriga fördelades på skolledare och styrelsemedlemmar (ca 25 % vardera).

Det är en ganska markant skillnad mellan skolor och kompletterande föreningar när det gäller omfattningen av distansundervisning där kompletterande fått bedriva en större del av undervisningen via distans jämfört med skolorna. Den vanligaste formen för undervisning via digitala verktyg har varit fjärrundervisning, dvs. att elever och lärare möts i realtid framför sina skärmar.

I månadskiftet maj/juni 2021 då enkät-svaren samlades in befann sig 70 % av de kompletterande föreningarna inte i sina lokaler. Motsvarande siffra för skolorna var 5 %.

Under vårterminen 2021 uppger hälften av de erhållna svaren från skolorna att 25 % av undervisningen fått genomföras på distans. Motsvarande siffra för kompletterande svensk undervisning var 64 %.

Här kan man spekulera i orsakerna. Båda kategorierna anger ”åtgärder i samhället t.ex. lock down” som större utmaningar än tekniska problem, pedagogiska utmaningar, elevernas omställning till distans, kontakten med vårdnadshavare, personalbrist. Man kan tänka sig att resandet försvårades i högre utsträckning för kompletterande och tillgängligheten till lokalerna. Många kompletterande föreningar vittnar om att man inte fick tillträde till sina lokaler p.g.a. restriktioner i samhället. Skolorna i exempelvis Spanien, där de flesta utlandsskolorna och eleverna finns, hade också kravet på sig att ”hålla öppet” med diverse åtgärder t.ex. munskydd. Regionala skillnader förekom förstås på samma sätt som i Sverige.

När det gäller eventuell risk för kunskapsstapp till följd av pandemin inom kompletterande svensk undervisning så bedömer ca 50 % att det inte föreligger någon risk i nuläget och 40 % att det gör det. 10 % anger att de är osäkra. Motsvarande siffror för utlandsskolorna är;

ingen risk för kunskapsstapp i nuläget 62%, det finns en risk 21 % och osäkra 17 %. Skolverkets bedömning är att verksamheterna kom i gång snabbt med distansundervisning och hittade kreativa lösningar på de uppkomna problemen tack vare goda och uppoffrande insatser från pedagogisk personal, skolledare och vårdnadshavare. De största utmaningarna har förstås varit i de praktiskt estetiska ämnena och arbetet med ”sociala relationer”.

Inom kompletterande svensk undervisning finns ett intresse av att kunna fortsätta med fjärrundervisning, dvs. undervisning i realtid även efter pandemin som ”det nya normala” som det talas om i pandemisammanhang. Detta för att lättare kunna ”behålla” äldre elever i verksamheten men även för att kunna fånga upp de elever som i dagsläget har orimligt långa resor till undervisningslokalen. I förordningen som styr verksamheten (SFS 1994:519) finns inget som reglerar organisationen av undervisningen och Skolverket kommer därför att göra en s.k. rättsprövning om huruvida ett godkännande av fjärrundervisning inom kompletterande svensk undervisning kräver en förordningsförändring eller ej.

Resultaten från enkäten i sin helhet diskuterades under den digitala konferensen 4 september som ersatte den traditionsenliga augustikonferensen för svensk utlandsundervisning.

Text: Per-Olov Ottosson, Undervisningsråd, Skolverket

Carl von Linné

Jag var inte klar med Carl von Linné som minnesmärke. Jag påstår att det är den svensk som förekommer mest som minnesmärke över huvud taget runt om på jordklotet. Minnesmärken inom botaniken, floran, har vi tidigare inte belyst. Vi har tidigare sett på märken inom faunan, som Linné har systematiserat.

Bild 1 Om vi tittar på denna färgtistel (*Carthamus tinctorius*) så står det klart och tydligt Linné som den som har systematiserat denna växt.

"Hans namn, Linné, är auktorsnamnet. Auktor kommer från

latinets auctor som bland annat betyder "upphovsman". Linnés arbete som auktor inom botaniken är av den omfattningen att man förkortar hans namn – L. (inom botanik) eller Linnaeus, alternativt Linné (inom zoologi).

Bild 2 Man finner också hans "latinska" namn Linnaeus på minnesmärken. Detta från Nordkorea. Ett granatäpple (*Punica granatum*) som systematiserades av Linné 1753.

Bild 3 Ett exempel på en förkortning av Linné är "Linn". Märket kommer från Nepal. *Oryza*

sativa är vanligt ris som finns i två undergrupper, rundkornigt och långkornigt allt enligt Linné. Förkortningen "Linn" för Linné är förkommande lite då och då, man kan undra om minnesmärkestillverkarna tar efter varandra.

Bild 4 (ovan) och bild 5 (höger).

En papaya från Thailand och en papaya från Indonesien.

Bild 6 (till vänster). Det är inte endast i Asien som man har förkortningen "Linn", ett av Afrikas minsta länder som finns utanför Västafrika är São Tomé och Príncipe. *Leonotis nepetifolia* är en kransblommig växt som Linné klassificerade men som sedan har omklassificerats varvid man skall ha auktorsnamnet inom parentes om det skall vara helt korrekt.

Bild 7. På andra sidan av Atlanten i det spanskspråkiga Cuba finner vi ytterligare en variant på Linné, "Linneo". *Allamanda cathartica* är i Sverige en krukväxt med namnet Allamanda. Växten har

ett starkt laxerande ämne vilket man bör känna till, *Cathartica* betyder renande vilket är ganska passande. Namnet Allmand kommer från en vän till Linné, Frederic Allamand, som var en schweizisk botanist och läkare. Linnés storhet inom botaniken gav honom kort och gott auktorsförkortningen L. Denna förkortning används allmänt i alla världsdelar och länder.

Bild 8 (höger). Från Bulgarien har vi "Ribes nigrum L.". Det svenska namnet är för detta minnesmärke Svarta vinbär.

Bild 9. Från Vietnam har vi ett underbart blommande träd, "Cassia Nodosa L.". Auktor är "L" dvs Carl von Linné. Vackert träd med orkidéliknande blommor.

Bild 10. En växt som alla känner igen är "Galanthus Nivalis L.". Detta märke kommer från Polen. Denna lilla växt som tillhör Amaryllisläk- tet känner vi alla som snödroppe.

Bild 11. Nästa bild som Linné har satt sitt namn på hämtar vi från Nicaragua. Väx- ten är "Helianthus annuus L." som också är en välkänd växt. Visst är det en Solros som pryder märket från Nicaragua. Sol- rosen har egenskapen heliotropism, det är inte latin utan grekiska, helios = sol och trope = vändning. Den vänder sig mot solen.

Bild 12. För att hoppa vidare över jordens alla hörn kommer vi till Turkiet och växten "Papaver rhoeas L.". Linné är auktor med sitt i detta sammanhang unika L. Växten heter i vardagslag Vallmo eller Kron-vallmo. I släkten Papaver finns ca 120 olika arter.

Bild 13. Kam- bodja anger auktor för växten med ett L. Växten är en "Bauhinia variegata L.". Vad

växten heter på svenska vet jag inte men i sydostasien heter den Orkidébauhinia... Blombladen är ätliga och blandas i sallader. Barken kan man ha till batikfärgning av tyger.

Nu finns det en risk att jag börjar bli tjatig med alla växter och vår Linné. Att fylla ett nummer av Sverigekontakt med enbart växter med Linné som auktor är inga problem. Linné är utan tvekan den svensk som har lämnat flest minnesmärken efter sig.

Bild 14 (höger). Ett sista märke blir en Smörblomma från Sovjetunionen. Den orangea smörblomman är "Trollius asiaticus L.".

Det är lite tråkigt att man förkortar Linnés namn till ett L. Linnés minne finns kvar för

alltid och hans gärningar används vidare.

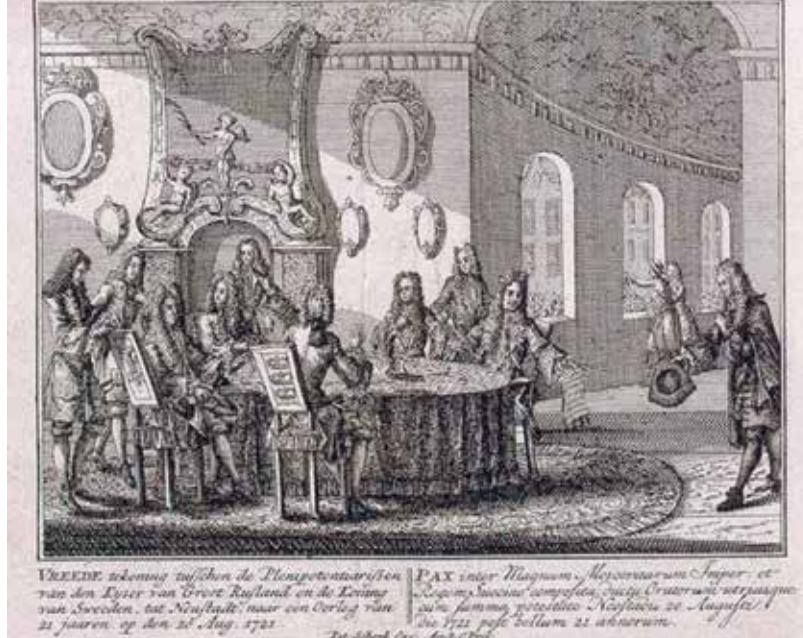
Bild 15. Ett tämlingen nytt minnesmärke från Ukraina är ett märke på Linnés vapen.

Linnés vapen symboliserar naturens tre riken som är mineraler, växter och djur och den designades av honom själv. Ett ägg visas i den blå ovalen i mitten. Hjälm- men ovan pryds av växten Linnaea borealis (Linnea) som var Linnés favoritväxt.

Hälsningar Sven Vindelstam

Freden i Nystad 1721. Vägen hem.

I år är det 300 år sedan de krigförande parterna i den lilla finska staden Uusikau-punki (på svenska Nystad, på ryska Nisjtadt) undertecknade det fredsavtal som satte punkt för det Stora nordiska kriget. Den väpnade konflikt som inletts år 1700 mellan ett av de mäktigaste länderna vid den tiden, Sverige, och en allians av stater, där det ryska tsardömet var den svagaste, slutade i ett resultat som chockade hela Europa.

Fredsavtalet bestod av en preambel, 24 paragrafer och en hemlig artikel, som reglerade betalningen av ett skadestånd på 2 miljoner jefimki (den ryska benämningen på Joakimstaler). Bestämmelserna i avtalet trädde i laga kraft efter ratificering av de två härskarna Peter I och Fredrik I, vilket skedde den 9 september. Samtidigt fanns det hundra-, ja tusentals personer som deltagit direkt i kriget och som var föga intresserade av vilka politiska och ekonomiska vinster och förluster som de undertecknande parterna gjorde. Militärer och civila, män och kvinnor, som vid olika tidpunkter och under olika omständigheter hamnat i fångenskap, tänkte bara på en sak när de fick budet om att kriget var över; hur snabbt skulle de kunna ta sig hem?

Krigsfångarnas ställning reglerades i paragraf 14 i fredsavtalet i Nystad. De viktigaste bestämmelserna var följande:

1. Rätten att frigges ur fångenskap utan några som helst lösensummor tillkom alla företrädare för de stridande parterna utan åtskillnad i fråga om etnicitet, rang eller militär grad.

2. För avtransport av fångarna från vistelse-orterna måste de lokala myndigheterna tillhandahålla nödvändiga transportmedel, "i mån av möjlighet" kostnadsfritt.

3. Personer med skulder skulle tillåtas resa till hemlandet efter att de återbetalat sina skulder, eller kunnat lämna garantier för att de skulle betalas i framtiden.

4. Krigsfångar som tagit tjänst och nu ville stanna eller återresa skulle ha full frihet att välja.

5. Tillfångatagna civilpersoner och som nu befann sig i privat ägo var också fria att stanna kvar eller återvända hem. Bestämmelsen gällde dock inte de som antagit den ortodoxa tron.

Hur bestämmelserna i fredsavtalet kom att genomföras och vilka såväl objektiva som subjektiva svårigheter som uppstod i samband med detta ska vi undersöka här med karolinernas återresa till hemlandet som exempel.

Det stod till exempel ganska snart klart att den faktiska situationen krävde ytterligare klarlägganden, såväl på nivån de allra högsta instanserna, det vill säga imperatorn, senaten och synoden, som på lokal nivå. Men inte heller kompletterande åtgärder kunde lösa alla problem som uppkom, och lösningen kom att dra ut i många år. En viktig roll spelade de befullmäktigade ombuden från svensk sida och deras verksamhet. Förutom extraordinära och plenipotentiära envoyén Herman Cedercreutz var det personer som var väl bekanta med ryska realia som sysslade med dessa frågor, som sonen till den svenske residenden i Ryssland Thomas Knipercrona,

löjtnanten Georg Sternhof, som tillbringade 12 år i sibirisk fångenskap, samt åldermännen i de lokala svenska kolonierna. Det var tack vare deras aktiva arbete och envishet som en större del av karolinerna trots allt lyckades återvända hem.

Efter högtidliga firanden och saluter med anledning av freden med Sverige inleddes så det långvariga och hårda arbetet med att uppfylla villkoren i fredsavtalet. Den 16 oktober 1721 anlände tsar Peter till senaten och lämnade ytterligare klargöranden kring de viktigare bestämmelserna i avtalet. De publicerades i ett kejsarligt dekret (ukas) den 21 oktober, och en del av dem var nymodigheter när det gällde rysk praxis för frigivning av krigsfångar.

Punkt 1 kompletterades med en definition av statusen som krigsfånge, som "under arrest varit och mot lösen och till någon överlämnad blivit". Här anges också slutdestinationen för avresan vid frigivningen, nämligen Sankt Petersburg och Krigskollegiet. Det ges detaljerade anvisningar om antalet hästskjutsar med kusk och häradsforor som ska tillhandahållas beroende på fångens rang: en general ska tilldelas tio vagnar, överstar sex var, överstelöjtnanter fyra, majorer tre, kaptener två samt löjtnanter och fänrikar en vagn var. Meniga skulle tilldelas en hästskjuts per 6 personer. Där det skulle antas bli fråga om resa över vattendrag förbands de lokala myndigheterna att tillhandahålla fartyg. En av de viktigaste punkterna för de flesta fångarna var utbetalningen av pengar till förnödenheter och transportkostnader från Kammarkollegiet och Statskontorskollegiet. De fångar som inte önskade invänta transport eller gynnsamt väder tilläts hyra transport på egen

hand. Om alla olika alternativ för fångarnas avresa, för detta ändamål mottagna och utbetalda medel var de lokala myndigheterna skyldiga att lämna rapport till huvudstaden.

Punkt 2 beträffande personer i skuld bekräftades nu i ganska hårda ordalag; så länge inga garantier lämnats eller pengarna återbetalts skulle ingen släppas fri. Samma typ av kategorisk bestämmelse gällde även en nyligen identifierad kategori fångar, nämligen de som tagit tjänst och undertecknat ett avtal för viss tid. Den avtalade tjänstetiden måste arbetas av.

Klarläggandena rörande punkt 3 gjorde sannolikt de fångar besvikna som trätt i rysk tjänst. Dessa personer, liksom varje man och kvinna som önskade kvarstanna i Ryssland samt de som övergått till den ortodoxa tron beordrades att bli kvar där de befann sig. De lokala myndigheterna ålades att göra en förteckning över sådana personer och lämna en rapport inom en fastställd tid.

Ett av de för fångarna mest dramatiska besluten var ett nytt påbud från tsaren som ledde till ett antal familjetragedier. De var inte många, men vi känner till fall där karoliner i fångenskap, för övrigt i likhet med några ryska krigsfångar i Sverige, gifte sig med kvinnor ur lokalbefolkningen. Att det redan var känd praxis framgår av en specialförordning från Heliga synoden som tillät ryska undersåtar att ingå äktenskap med utlänningar, inklusive med svenska krigsfångar. Förordningen utgavs bokstavligen bara två veckor före krigsslutet och den tillät också att man inte konverterade. Ett klarläggande daterat den 21 oktober tillät fångar att resa hem som hållit fast vid sin gamla tro, men deras ryska hustrur och barn födda i äktenskapet och som sågs som ortodoxa, måste stanna i Ryssland. Samtidigt fastställde myndigheterna en tidsgräns på "ett år eller två", inom vilken en tidigare fange kunde återvända till Ryssland. Om detta inte hände så "skall hustrurna vara fria från äktenskapet med dem."

Rörande punkt 5 gjordes ett antal intressanta klargöranden. Här identifierades två grupper av civila fångar. Den första gruppen omfattade dem som tidigare bott på territorier som enligt fredsavtalet fortfarande kom att tillhöra Sverige. De fick tillstånd att resa tillbaka till sina hemtrakter efter att de fått "fribrev" från guvernement och provinser samt ett utresepass hos Krigskollegiet. I den andra gruppen ingick civilpersoner som till största delen hade deporterats från områden som nu kom att ingå i det ryska imperiet. De personer, i vars ägo de nu befann sig, föreskrevs att inkomma med uppgifter om tid och plats för tillfångatagandet, tidpunkt då de döpts till ortodox tro samt om var de nu

bodde. Beroende på hur långt från huvudstaden guvernementet låg fick ägarna från 4 till 7 månader på sig att lämna sina rapporter.

Det ryska rikets enorma territorium gjorde att de fångar som befann sig i förvisning i Sibirien fick kännedom om fredsavtalet först flera månader senare. I till exempel Solevytjegodsk fick man kännedom om freden den 5 oktober, i Solikamsk den 27 oktober, Tobolsk nåddes av budet om freden den 5 november, och Tiumen tre dagar senare. Men det betydde på inte allst att krigsfångarna omedelbart kunde lämna sina förvisningsorter. För att kunna ge sig av på återresan gällde det att beväpna sig med tålmod och invänta nödvändiga specialbeslut.

I fångarnas egna minnesanteckningar, till exempel hos sergeanten Olof Hård och löjtnanten Leonhard Kagg, kan vi läsa att kejsarens kurir med beslutet om att fångarna skulle skickas till Sankt Petersburg anlände till Tobolsk och guvernören Alexej Michajlovitj Tjerkasskij den 14 december. Den 20 december 1721 beordrades de svenska officerarna och meniga soldaterna att från Sibiriska guvernementet och städer längre söderut "längs vintervägar sammankomma i Tomsk, därpå till Tobolsk och avresa under våren på vattenvägarna, efter att ha tilldelats fartyg och roddare. De som befinner sig i Tobolsk och Tobolska distriktet skall sändas via vintervägar, då det icke finnes vattenväg ut ur Tobolsk".

Man började förbereda sig inför resan. Äldermännen upprättade listor som skickades till de ryska myndigheterna, för att de skulle kunna beräkna erforderliga summor pengar och antal hästar. Bevakningen av grupperna med fångar utgjordes som regel av officerare med en mindre grupp meniga soldater. De utförde mer tillsyn än bevakning genom att de kontrollerade att fångarna tilldelades hästar och övervakade fångarnas kontakter med lokala myndigheter och befolkningen längs vägen mot Moskva och Sankt Petersburg.

Enligt de förteckningar som finns i arkivsamlingarna på den styrande senaten var de första som gav sig av under senare delen av december en grupp från Tobolsk bestående av 13 officerare med familjer och tjänstefolk. Gruppen var mycket fåtalig, till skillnad från de som avreste den ena efter den andra under januari följande år. Den 18 januari avreste till exempel 2 grupper, den 22 januari 3 grupper och ytterligare en den 27 januari. Under februari gav sig ytterligare ett antal grupper av. Karolinerna försökte ta sig hem så snabbt som möjligt.

Kolonner av före detta krigsfångar formerades och avgick mot Moskva eller direkt mot Sankt Petersburg även från andra städer i guvernementet Sibirien. Den 30 december avreste till exempel en grupp från Tiumen, bestående av 113 personer på 131

hästskjutsar med en reskassa på 907 rubel, från Turinsk avreste 24 personer med 36 vagnar med något över 220 rubel i respengar, och från Verchoturje gav sig 40 personer av.

De rapporter som de lokala myndigheterna i Tobolsk upprättade är synnerligen värda att uppmärksammas. Skrivarna noterade inte bara namn och rang för själva fången, utan antecknade även de som åtföljde fången, hustrur, antalet barn och tjänstefolk. Det är också värt att notera att de som tidigare än övriga avreste till hemlandet var fångar med officers grad och civila tjänsteman av samma status. Det är lätt att förstå då de till skillnad från menigt manskap hade en mer oberoende ställning i förhållande till de lokala myndigheterna. Att nästan varje officer hade en tjänare, en kalfaktor, är inte heller förvånande. Det är också känt att officerare i krig vid den här tiden ofta åtföljdes av sin familj, och några av dem skaffade sig familj i fångenskapen. Därför kunde listorna över avresande se ut som följer: kapten Magnus Albedyl med hustru och 1 barn, korneten Gustav Blamenschildt med hustru, 2 barn samt en gosse, korneten Otto Delvig med hustru, 4 barn och en soldat, ryttmästaren Johan Tiesenhausen med hustru, 5 barn samt 2 gossar, o.s.v. Det betyder att den numerär på en grupp som skrivaren som upprättade listan angav ska ökas med 2, 3 eller till och med 4 gånger. Med tanke på att pengar till skaffning under resan utbetalades endast för officeren själv, utan hänsyn till behov hos familj eller tjänare, så kan vi lugnt påstå att resan till hemlandet krävde stora materiella utgifter. I karolinernas memoarer och i baron Cedercreutz' skrivelser talas det mycket om den kroniska bristen på pengar och hästar, om hur kuskar och lokala myndigheter pressar de före detta fångarna på pengar, och, vilket är särskilt smärtsamt, om sjukdom och hög dödlighet bland fångarna.

Efter att fångarna började anlända till Sankt Petersburg, och när det stod klart att strömmen av människor som önskade återvända till hemlandet var enorm, även till Moskva, så måste myndigheterna gå igenom papperen och fatta beslut för varje karolin huruvida personen i fråga hade skulder, hade avlagt en trohetsed eller konverterat till rysk-ortodox tro.

Med tiden stod det klart att på grund av det stora antalet fångar blev kostnaderna för de ryska myndigheterna så stora att det fattades ett gemensamt beslut om en uppdelning av ansvarsområdena. Fram till Moskva eller Sankt Petersburg, det vill säga de orter där fångarna skulle få sina pass, skulle de få pengar från den ryska statskassan, medan väntetiden för att erhålla nödvändiga papper samt resan fram till gränsen skulle betalas av den svenska sidan. Med tanke på att väntetiden i de två huvudstäderna var lång och att det var dyrt att vistas där verkar skildringen som lämnats av kammarjunkern Friedrich Bergholz inte överdriven, när han i sin dagbok beskriver de i Sankt

Petersburg ”som en skock vilsegångna får” omkringdrivande hungriga och trasiga svenska före detta krigsfångarna.

Karolinernas nedtecknade minnen låter oss veta hur lång resan hem blev. Sergeanten Olof Hård lämnade ”tillsammans med en gosse” med en grupp fångar Tobolsk den 21 januari 1722, anlände till Sankt Petersburg den 20 mars, men till Stockholm först den 24 maj. Och detta är ett exempel på en av de snabbaste och mest problemfria förflyttningarna.

Löjtnanten Leonhard Kagg, en av de detaljrika skildrarna av de svenska krigsfångarnas liv i Sibirien, antecknade att han ”lämnade” Tobolsk den 24 januari 1722 ingående i en ganska stor grupp fångar. Det är intressant att han även när han börjat förbereda sig för ett snart förestående frisläppande fortsatte att notera allt som hände runtomkring honom. Den 22 december klockan 6 på kvällen inträffade till exempel en stor månförmörkelse som varade i två timmar, den 24 december avled löjtnanten Jakob Friedrich Kries, den 2 januari stod det bröllop mellan styckjunkare Dunkam och ungdomen Grunof, det föddes barn i ryttmästaren Tiesenhausens och hattmakaren Isacks familjer. En del av sin tid ägnade Kagg i likhet med många fångar, åt att upprätta avslutande finansiella redogörelser och skriva ut växlar till sina fordringsägare. På morgonen avresedagen åter han tillsammans med kapten Kuhlhielm frukost hos ”min gamle gode vän” Jacob Merowitz (Jakov Mirovitj), och detta är särskilt intressant, eftersom det handlar om den till Sibirien förvisade översten från Perejaslav, vars son Vasilij senare blir ryktbar genom sitt djärva men misslyckade försök att frita den avsatte imperatorn Ioann Antonovitj (Ivan VI) ur fångenskapen på fästningen Schlüsselburg. Det ska noteras att många karoliner var bekanta med familjen Mirovitj. Philip Johan von Strahlenberg mindes till exempel att det var just hemma hos dem som han såg något slags ritning över Sibirien, som senare var honom till stor hjälp när han sammanställde sin egen karta.

På dagen den 24 januari 1722 avreste löjtnant Leonhard Kagg ingående i en grupp om hundratalet svenska officerare i riktning mot Sankt Petersburg. Det blev ingen enkel resa. Han beskriver bland annat en mycket otrevlig händelse. Efter ett en kusk försvunnit med en av vagnarna blev han omringad av ”gement canaille” som tänkte döda honom ”som en hund”. Den 14 april anlände deras grupp till Moskva, och fick vänta nästan en månad på sina pass och avreste sen mot Sankt Petersburg först den 13 maj. De fick sina utresepass i huvudstaden den 4 juni, och den 20 juni avseglade de ”i Herrens namn” från Cronslott ”på skeppet Amsterdamske gallérn, som förde 48 canoner”.

Samtliga före detta fångar som ankom till Stockholm fick tillbringa ytterligare några veckor där med att skriva rapporter om tid och plats för sitt tillfångatagande, var de befunnit sig under fångenskapen och, som det viktigaste, med att försöka ”minnas” hur

mycket pengar de tagit emot från Sverige. Den lön som de inte fått ut under sin fångenskap, och det handlade om mer än hälften av lönen, fick de nu ut med visst uppskov under de följande åren och med avräkning för eventuella skulder.

Mycket större svårigheter uppkom i samband med återresan till hemlandet för de som trätt i rysk tjänst, och de som befunnit sig i privat fångenskap. Fångenskap hos en privatperson var sannolikt den mest komplicerade, när det gällde såväl lokalisering av fångarna, fastställande av deras status som utsikterna till frigivning. Även i det här fallet var mycket beroende av hur väl organiserade de lokala myndigheterna var. I enlighet med kraven i fredsavtalet började det från vissa guvernement och provinser inkomma rapporter om vilka godsägare som hade svenska krigsfångar och om fångarnas antal. Den 22 augusti 1722 inkom till exempel till senaten rapporter från Belgorodprovinsen, där det meddelades att godsägaren Sjatalov hade en fånge boende hos sig, som tillfångatagits ”i strid” 1717, att godsägaren Gololobov ”haft turen med sig” år 1713, och att till godsägarna Michajlov, Telegin och Starodubsev krigsfångar hade kommit ”av egen vilja” vid olika tidpunkter. Det meddelades att det handlade om livländare, finnar och ingermanländare i åldern 15–20 år och att samtliga hade döpts till den grekiska tron ungefär 2–3 år efter tillfångatagandet.

Sådana rapporter var dock snarare undantag än regel. I sina memorialer anför sändebudet Cedercreutz ofta exempel på brott mot bestämmelserna i fredsavtalet. Bland annat klagade fångar som kom till honom i Sankt Petersburg på att de döpts under tvång, och att ett antal sådana fall inträffat efter att kriget var slut. Baronerna kunde rapportera att ett antal personer som befann sig i ”partikulär” tjänst fortfarande inte hade frisläppts. Hans nåd furst Alexander Mensjikov hade till exempel först utfärdat respass för sju musiker, men sedan tagit tillbaka dem. Tsarens favorit skepparen Uljan Sinjavin frigav två familjer, men gav dem inga pass. De kunde därför inte få några pengar till resan, och de blev tvungna att låta döpa två av barnen ”hos en rysk präst” för att inte svälta ihjäl. Greven Fjodor Apraksin gav efter fredsavtalet order om att fyrtio personer skulle pryglas med piska i över 700 verst, och att fyra kvinnor skulle ha spöstraff. Enligt uppgifter från svenska representanter befann sig minst 440 personer i olika typer av tjänst i Kazan, Tiumen och guvernementet Archangelsk. Alla ville få pass för att ta sig till hemlandet. Enligt en förteckning gällande september 1722 fanns i Moskva 85 män och 58 kvinnor med barn, vars ägare, ryska adelsmän och utlänningar, vägrade ge dem fria.

Situationen blev så allvarlig att myndigheterna tvingades utge ett antal lagar som skulle kunna bidra till att lösa sådana

och andra problem. Den 9 februari 1723 antog till exempel senaten ett dekret med rubriken ”Om avsändande av svenske krigsfångar, som leva hos godsägare, till dessas fosterland medelst häradsförord med kuskar”. Dekretet kom till efter att Krigskollegiet beslutat att godsägare som hade fångar boende hos sig själva skulle skicka dem fram till gränsen på egen bekostnad, eftersom de befann sig där i ”hemarbete och allehanda sysslor”. Resultatet blev att när svenskarna anlände till Moskva visade det sig att de flesta av dem inte hade lyckats få några pengar eller vagnar, och därför ”göres halt i frigivandet”. Senaten beslutade att de skulle tilldelas pengar och kärror från den ryska kronan, och kostnaderna skulle senare drivas in från godsägarna.

En hotfull varning från senaten daterad den 6 mars 1723 upplyste om att den som avslöjades med att medvetet kvarhålla svenska fångar som inte antagit den ortodoxa tron och alltså därmed bryta mot ett av villkoren i fredstraktaten från Nystad, skulle fräntas all sin fasta och lösa egendom. Som ett illustrativt exempel påminde man om de fångna musikanterna, som furst Mensjikov på intet vis ville skiljas från.

Problemet förblev tyvärr aktuellt i ytterligare många månader. Efter det att man i Stockholm framfört sitt missnöje till det ryska sändebudet Michail Bestuzjev blev resultatet att senaten den 29 januari 1724 utgav ett kejsarligt dekret med rubriken ”Om hur ingen får kvarhålla fångna svenska i ofrihet”. Som straff uppsattes en bot på 100 rubel för varje fånge ”enär om frigivande av sådana svenskar det publicerats mångt dekret, och terminer för tillkännagivandet givits har”. Det framstår som klart att det var långt ifrån enkelt för den som befann sig i privat fångenskap att återfå sin frihet.

Såväl ryssar som svenskar uppmärksammade särskilt situationen för de fångar som under kriget trätt i rysk tjänst ”av egen vilja”. Intresset från rysk sida är begripligt: förlust av varje specialist innebar i en situation av brist på kunnigt folk en risk för att takten i reformerna skulle sjunka. Såväl tsar Peter som senaten och Heliga synoden utger därför under några månader innan kriget tar slut dekret som hade till syfte att kvarhålla karolinerna i rysk tjänst.

Tsar Peter hade erbjudit utlänningar att träda i rysk tjänst med början från 1702, men

antog med all rätt att många av dem så småningom skulle vilja återvända hem. I ett försök att lösa problemet undertecknade han i april 1721 ett manifest med rubriken "Om kallelse av Swenskar till tjänst och om tillåtelse för desse att i det Ryska riket efter avlagd ed bosätta sig, ingå äktenskap, förvärva fast egendom, syssla med handel och hantverk". Trots att man i ukasen kan se ett antal restriktioner, vars orsak sägs vara det pågående kriget, blev den bekant för fångarna först efter krigsslutet; i Leonhard Kaggs dagbok från Tobolsk nämns att den "upphängdes" först i november.

Det ganska omfattande dokumentet innehåller många sympatiska delar: det talas om frivillighet och fritt val av verksamhet, möjlighet att äga alla former av egendom och lämna den i arv, rätten att behålla sin religiösa tro. Men inte ens efter alla dessa löften kom det till något massivt inträdande i rysk tjänst, men det förekom enstaka exempel. Den 25 juni 1722 inkom till exempel från huvudmagistraten till senaten en uppgift om att de före detta svenska fångarna Jagan Lenber, Olof Fölster, Hans Elsen, Jagan Sider, Adam Gobi och Adam Kronsk, som alla anlät till Moskva från Sibirien, önskade träda i rysk tjänst. De önskade bo i Tobolsk, och om möjligt få möjlighet att under ett antal år driva tullfri handel. Redan den 20 juli kom ett dekret: de skulle ges tillstånd, avlägga en ed och befrias från tullavgifter under 3 år.

Det är väl känt att svenska krigsfångar trädde i rysk tjänst även innan detta manifest antogs. Det skedde av olika skäl: någon uthärdade inte alla svårigheter och försökte på detta sätt rädda livhanken, en annan hade begått någon förseelse och försökte på det här sättet undkomma sina kamraters vrede, en tredje försökte efter att de baltiska områdena erövrats av ryssarna få behålla sin egendom, o.s.v. Man ska inte heller glömma att det fanns många utläningar i Karl XII:s armé. De var ju legosoldater och hämmades inte av några patriotiska känslor. Ett talande exempel är de tre tyska dragonregementen som gick över till den segrande sidan omedelbart efter Perevolotjna. Framåt år 1721 hade de redan tjänstgjort många år i Astrachan-guvernemetet. En frigivning av den här gruppen kom att kräva stora ansträngningar, men till slut började man ändå frigge dragonerna från Ryssland, även om det gick mycket långsamt. Mot slutet av 1725 fanns det kvar 500 man som fortfarande väntade på sin frigivning.

De karoliner som tjänstgjorde i garnisonerna i Tobolsk och Kazan tvingades också tillbringa ett antal år i sådan väntan, samtidigt som de före detta fångarna försökte utnyttja varje kryphål som uppkom för att påskynda återresan till hemlandet. Den 29 oktober 1722 inkom till exempel till Krigskollegiet en supplik från nio svenska fångar som tjänstgjorde vid garnisonen i Tobolsk.

De förklarade att de inte längre klarade att göra tjänst på grund av hög ålder och sjukdom, och anhöll om att få resa hem "för att icke slösa kost".

Praktiskt taget alla krigsfångar som till en början särskilt hade avtalat att deras tjänstgöring var av tidsbegränsad art valde att efter fredsavtalet slutits lämna sin tjänst och återvända hem, något som, det förtjänar att upprepas, bekymrade de ryska myndigheterna. Reaktionen blev ett dekret i tsarens namn från den 28 februari 1722 där det betonades att om utläningar önskade befinna sig i Hans Kejsrerliga Höghets tjänst endast under viss tid, så skall de ges lägre rang och grad än ryssarna än de "som kvar blifva intill döden".

Ganska många problem uppstod i samband med frigivningen av fångar som hade skuldförbindelser. Efter att till en början ha varit ganska kategoriskt inställda, något som styrks av återkommande dekret, började de centrala myndigheterna med tiden, antingen som en gest av god vilja, eller möjligen på grund av att man insett de ganska kostsamma behovet av att sörja för gäldenärerna medan man väntade på att pengarna skulle komma in, att redan framåt mitten av 1722 i de flesta fall frige de före detta fångarna "mot förbindelse".

Ett i detta avseende mycket intressant exempel är överste Anders Boijes frigivning. I ett brev till senaten daterat den 30 juni 1722 berättar han att han under sin fångenskap (sedan 1715) lidit stor nöd, inte mottagit något underhåll från Sverige och därför lånat pengar och satt sig i skuld: 132 rubel av Hans Kejsrerliga Höghet, och totalt 205 rubel av andra personer (däribland kända köpmän, som Kissel, Miller, och Morosin, plus invånare i Tyska förstaden). Han anhöll om att han skulle frigges mot en förbindelse att han skulle återbetala pengarna inom stipulerad tid. Men det var först efter att han återbetalt de nämnda 132 rublerna som senaten gav instruktion till Krigskollegiet att låta översten resa hem. Men det finns även andra exempel. Majoren Reuter tvingades till exempel att bli kvar i Ryssland fram till 1725, tills han återbetalt sina större skulder.

Återresan för meniga soldater och underofficerare kom att kräva stora ansträngningar. Det största problemet blev att söka rätt på dem. Officerares uppehållsorter registrerades som bekant såväl av de ryska som de svenska myndigheterna, medan de meniga soldaternas ofria och rättslösa belägenhet medförde att det blev mycket svårt att hitta och identifiera den ene eller andre fången. Detta gällde i mindre grad sådana som sattes i arbete i stora grupper. Korpral Broar Rålamb lyckades samla uppgifter om 1 231 meniga, som arbetade på fabriker och i gruvor i Sibirien. År 1721 hade 360 av dem avlidit eller övergått i rysk tjänst och bytt tro. Av

Rålambs egen grupp avreste 200 meniga till hemlandet, ytterligare 200 gav sig av i officersgrupper, och 400 till något senare. Det innebär att större delen av det uppgivna antalet krigsfångar kunde återvända hem. Bilden är liknande i fråga om frigivningen av de karoliner som arbetade i Sankt Petersburg och dess omgivning.

Sammanfattningsvis kan man notera följande. Trots att vi här har räknat upp ganska många problem som uppstod för de fångar som återfått sin frihet eller räknade med att få den enligt villkoren i fredstraktatet från Nystad, rådet det inget tvivel om det faktum att innehållet i de aktuella paragraferna i avtalet och de senare följande klarläggandena innebär ett steg framåt i utvecklingen av krigets humanitära lagar i Ryssland.

Det finns ytterligare en observation att göra, som möjligen förtjänar en egen utredning. Från och med freden i Teusina och under hela 1600-talet kan vi se hur innehållet i paragraferna som rör behandlingen av krigsfångar i de rysk-svenska avtalen hela tiden utvecklas. Ibland ledde processen till skandaler och gräl, som i fallet med fredsavtalet i Kardis, som undertecknades den 21 juni 1661. I det ryska exemplaret av paragraf 20, som reglerar krigsfångarnas ställning, upptäcker vi en för liknande paragrafer ny bestämmelse. Frigivningen gällde alla, "av vilken grad eller natur de vara må", utom de, som antagit den ortodoxa tron. Det är uppenbart att de ryska myndigheterna här vägledades av en önskan att i lag förankra en redan rådande praxis, något som svenska företrädare i Ryssland upprepade gånger sänt "signaler" om. Det skandalösa bestod i det faktum att bestämmelsen inte förekom i det svenska exemplaret av fredsavtalet från Kardis, något som det skulle visa sig man inte hade en aning om Stockholm. Det behövdes att man tillsatte en särskild rysk-svensk kommission, svenska eftergifter och till slut furst Barjatinskijs ambasad (förhandlingsdelegation) till Stockholm för att man skulle kunna lösa den pinsamma händelsen. Lösningen gick för övrigt i rysk favör, något som påpekas i ett särskilt brev från den svenske kung Karl XI, undertecknat den 22 april 1662. Från och med nu blev ett omnämnande av behandlingen av de fångar som antagit tron "av Grekisk lag" obligatoriskt i fredstraktat som träffades mellan Ryssland och Sverige. I fredsavtalet från Pliussa 1666 inte bara stadfästes den nämnda bestämmelsen, utan det gjordes även ett försök att införa en nödvändig procedur för utredning av fångarna för att fastställa om de uppfyllde kriterierna för en frigivning.

En analys av liknande rysk-polska avtal, till exempel traktatet från Andrusovo 1667, ger oss samtidigt anledning anta att det förekom mer lån och inflytande på paragraferna om krigsfångar i det fredsavtal som kom att sammanfatta resultaten av en av de viktigaste händelserna i de rysk-svenska relationernas historia, nämligen det Stora nordiska kriget 1700–1721.

Text: Galina Sjebaldina; RSUH, RANEPa, Moskva
Översättning Bengt Eriksson

En Sverigefrämjare

Text: Eva Hedencrona

Den betydelselösa diskborsten!

Pernilla Thakur-Lundqvist marknadsförare och lärare vid Svenska skolan i Sydney

För cirka 20 år sedan arbetade Pernilla Thakur-Lundqvist med marknadsföring i Stockholm. Vad hon inte visste då var att en så trivial artikel som en diskborste skulle spela en avgörande roll i hennes framtida liv. På en kurs i ledarskapsträning i London träffade hon sin blivande man som också var där på besök – hemma för honom var Amsterdam. Efter en tids långdistansrelation bestämde de sig för att "provbo" och helt enkelt testa ett liv tillsammans. Det blev Holland och Amsterdam och allt gick så bra. Det enda de inte riktigt var överens om var just diskborsten och var den skulle ligga i köket. Men den knuten löstes.

Vid ankomsten till Holland började Pernilla studera språket och gjorde så i ca ett halvår. Efter det följde arbete med försäljning, men avsikten var att söka sig till en tjänst inom marknadsföring. Det hade fungerat alldeles utmärkt på ett internationellt företag men Pernilla var inställd på den nationella marknaden – och där behövdes mer fördjupade språkkunskaper som hon inte riktigt tyckte att hon hade. Lösningen blev kvällskurser i holländska och det innebar långa kvällar. Nu kom också barnen – två pojkar och i ett land med en mindre utbyggd barnomsorg än i Sverige, bestämde sig Pernilla för att vara hemma på heltid. Men även hemma kan man arbeta och Pernilla startade en blogg om mat med baktanken att göra något åt de holländska barnens dåliga matvanor – för mycket smörgås och godis. Så kom förfrågan från Australien och Sydney. Ett rekryteringsföretag hörde av sig till Pernillas man och snart var familjen på väg.

När vi kom till Sydney kändes det som att komma hem, berättar Pernilla, i motsats till Holland där klimatet var lite hårdare och tuffare och därför svårt att anpassa sig till. Hon fortsätter med att lyfta fram den mångkulturella miljön där hela 48 procent kommer utifrån. Här känner man ingen hemlängtan för man är helt enkelt hemma, menar hon. Miljön är fantastisk och det finns så många spännande djurarter att

upptäcka och jag har alltid älskat djur, säger hon. Vi har hund nu men har haft både ödlor och råttor och på varje semesterresa spanar vi in ett djur jag har läst på om, berättar hon.

Som många utlandssvenskar vill Pernilla att barnen ska bli tvåspråkiga och hon har därför alltid pratat svenska med dem. Morfar bor i Leksand i Dalarna och där har Pernilla lyckats placera en av sina söner på gymnasiet under en period – för att han ska få fördjupade språkkunskaper. Det har fungerat mycket bra och i september är det dags för lillebror att åka. Att detta går att genomföra beror på att bägge barnen är medborgare i ett europeiskt land.

Idag arbetar Pernilla som lärare i svenska på Svenska skolan i Sydney där det går ca 165 elever. Tidigare var hon skolkoordinator med ansvar för marknadsföring. I arbetet ingick bland annat arbete med jubileet vid Botany Bay där Kapten Cook landsteg tillsammans med Linnés lärjunge Daniel Solander. I samarbete med ambassaden i Canberra ordnade hon en workshop om Raoul Wallenberg, Australiens enda hedersmedborgare och hon hade ansvaret för skolkonferensen i Canberra för några år sedan.

Om sitt lärarjobb säger Pernilla att det måste vara roligt! Barnen och ungdomarna är trötta när de kommer till Svenska skolan och då behöver lektionerna vara planerade så att eleverna känner sig delaktiga, och aktiva för den delen. Slutar barnen att komma till skolan tappar de svenskan, menar hon. I Holland satt hon i bilkö i tre timmar för att hinna till svensklektionen, utrustad med mat, dryck till barnen. En gång kunde vi "skolka" men inte mer. Sedan måste barnen tillbaka om det skulle fungera.

Under samtalet berättar Pernilla att bara ca 15,8 procent av befolkningen i Australien är vaccinerade mot covid 19. Det beror delvis på för lite vaccin, delvis på misstron mot Astra Zenecas vaccin. Det ska Pernilla ändra på. Just nu är hon med i en marknadsföringstävling där man ska göra en film för att visa på vaccinets förtjänster. Det är en fungerande och bra uppgift när det är vinter, 16 grader!, och lockdown.

Lite tips och tankar från Pernilla

Några inslag som är viktiga när jag arbetar:

1. Lek med orden! Kalla övningen tex för "quizznödig". Genom att kliva ut från traditionella uppfattningar hur saker ska vara och se ut, stimulerar du inläringen. Om ett moment heter quizznödig istället för förhör, kan vara avgörande för ett barns engagemang. Jag skulle själv hellre vilja vara med i en quiz än i ett förhör.

2. Tänk som ett barn! Du ska förmedla ett budskap till en grupp och det måste gå fram. Jag använder min bakgrund inom försäljning för att nå ut med det jag vill säga. Med andra ord försök att sätta dig in i hur ett barn tänker. Färga "bron" lila istället för att ge den en grå cementfärg. Barnen kommer då lättare ihåg och kan skratta åt alla lustiga förslag.

3. Arbeta tematiskt. Arbetar man tematiskt, får man en fördel av att man genomgående repeterar vissa begrepp och bygger upp en ämnesspecifik vokabulär med chans till en snabbare inläring.

4. Bygg ett pussel. En lektion behöver innehålla alla färdigheter så som läsa, tala, skriva och lyssna. Dessa färdigheter vävs sedan in i roliga aktiviteter som stimulerar flera sinnen och det blir lite av ett pussel, där man väver in de olika färdigheterna under varje lektion, och i varje aktivitet. Samma vokabulär repeteras både muntligt, visuellt, skriftligt och genom hörförståelse vilket gör att barnen lär sig snabbare. Har man möjlighet att lägga till att rita i sitt pussel, stimulerar man vänster hjärnhalva, vilket gör att vokabulären har ännu större chans av att fastna.

5. Planering ger utrymme för spontanitet! Med en tydlig struktur finns det utrymme för spontana infall. Med den plötsliga lockdownen, ordinerade jag godisätning! Det blev roligt eftersom när vi följde upp, hade någon ätit 175 kilo godis. De blev lite fel med måtten men engagemanget och intresset för svenskan var stort i klassen och det är det du som lärare vill uppnå.

Mina grupper består av barn i klasserna 3–6 och jag tycker att vi har roligt tillsammans. Framförallt går de framåt! Vill någon ha kontakt finns jag på: pernilalthakur@gmail.com.

Pernillas lektioner bygger på genrepedagogik med scaffolding och modelleringspedagogik. Vill du veta mer om de olika teknikerna hittar du det här:

Genrepedagogik: <https://www.andrasprak.su.se/om-oss/vanliga-frågor/grundskola/vad-är-genrepedagogik-1.96361>

Scaffolding: https://larportalen.skolverket.se/Larportalen-API/api-v2/document/path/larportalen/material/inriktningar/5-las-skriv/Grundskola/033_nyanlandas-sprakutveckling/del_02/Material/Flik/Del_02_MomentA/Artiklar/M33_7-9-gy_02A_stottning_ny.docx

Modulering: <https://www.andrasprak.su.se/om-oss/vanliga-frågor/grundskola/vad-är-genrepedagogik-1.96361>

Ett utdrag ur Pernillas lektionsplan:

T2 Online: Tema Solsystemet

Datum: 26/4-21/6, kl 18.00-18.45

[Zoom](#), Meeting ID: 970 9582 6834, Passcode: Th42Mi

Datum	Lektion	Läxa tillsammans med Mamma och Pappa
26-04-2021	Ring: Vi träffas i ring och pratar om solsystemet. Under filmtajm träffar vi Paxi från ESA som kommer att ta oss på en resa i solsystemet. Efter filmtajm kommer vi att göra en scrapbook med olika fack, fickor med information om solsystemet. <i>Att ha på plats: Roliga pennor som man kan skriva på svart A1 papper, papper, sax, linjal, häftapparat, klister och vattenflaska. Om man vill glitter och roliga färger.</i>	• Känn igen planeterna. • Hitta planeten på elevspel. • Läs texten elevspel. • Lite svårare frågor om planet. • Se filmen Merkurius och läs Unga fakta: Svara på följande frågor i din Scrap Book: Plats i solsystemet från solen, temperatur dag & natt, antal månar, årets längd och din vikt på Merkurius. • Se filmen om solen och läs Unga fakta: Svara på följande frågor i din Scrap Book: Temperatur och ålder.

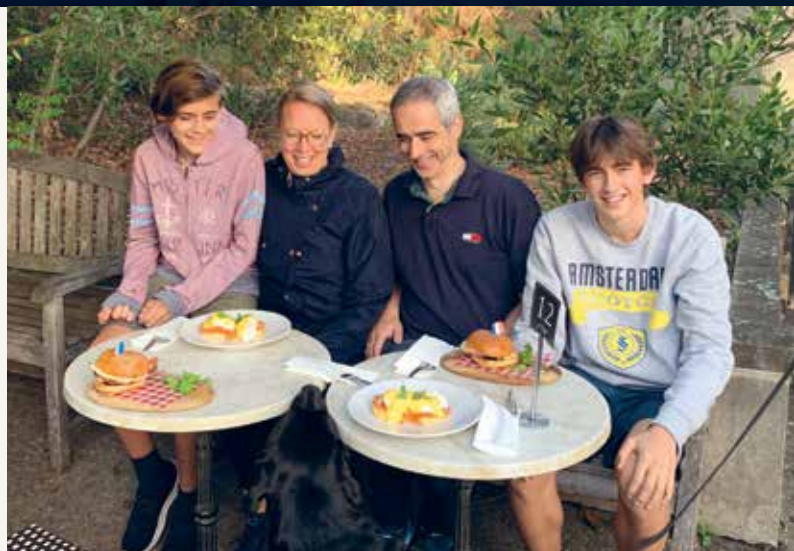

Foto:Photoholic, Unsplash

Backsippor och kanoner i den vackraste skärgården

Den åboländska skärgården har varit ett livligt besökt resmål i sommar. Skärgården kan lätt nås via landsväg, landsvägsfärjor och förbindelsefartyg. Det finns många vackra ställen att besöka i skärgården och det finns mycket att se och göra, lyckligtvis också i sommar trots coronabegränsningarna.

Jag och min kompis var tidigt ute för att undvika stora folkmassor så vi reste till skärgården sista veckoslutet i maj. Vårt resmål var Örö som ligger i yttre skärgården. Örö är en ö i Skärgårdshavet i Kimitoöns kommun i Finland och den ligger cirka fyra sjömil sydväst om Rosala i Dragsfjärd.

Örö har i hundra års tid varit ett avstängt militärområde där man kan bekanta sig med vårt kustförsvars historia, från den ryska tsarens tid till våra dagar. Fortet var en del av befästningslinjen "Peter den store". Redan under Finska kriget 1808-1809 användes Örö som bas för Svenska flottan och här finns en begravningsplats från den tiden. Före det hade ön använts som betesmark och det har antagligen inte funnits någon fast befolkning där. Öns viktigaste sevärdheter är de välbevarade kasernområdena, de mäktiga 12-tums Obuhov-kanonerna i vilka

själva röret väger över 50 ton, samt försvarsanläggningar och befästningar från olika tider. Tack vare sin bakgrund som kustfort finns det också utrotningshotade växter och naturarter på Örö.

År 2015 övergick ön med sina byggnader från försvarsmakten till Forststyrelsens besittning och den införlivades med Skärgårdshavets nationalpark. Man började utveckla ön till ett centrum för naturturism inom nationalparken.

Det tar ungefär en och en halv timme att köra från Åbo till Kasnäs. I Kasnäs finns det en avgiftsfri parkering och sedan är det bara att gå en liten sträcka till hamnen där man tar förbindelsefärjan till Örö. Resan tar cirka 50 minuter men ska helst bokas i förväg.

Service på ön drivs av ett företag som tar hand om restaurangen, gästhamnen med cirka 70 gästplatser och inkvarteringen. På Örö är det möjligt för turisterna att välja mellan hotellrum, unika stugor, parhuslägenheter, familje- eller grupplogi i gamla officerskontoret, hostelövernattning eller tältboende.

Förutom militärintresserade åker det massor av naturintresserade till ön. Det finns två markerade vandringsleder där man kan njuta av väldigt varierande

vyer, skåda fjärlar och fåglar som t.ex. härmsångare och beundra fridlysta växter som strandkål, och backsippa som i Finland bara påträffas på Örö.

Vandringslederna är båda drygt fem kilometer långa och de tar en både genom ön och längs dess stränder så att man får en omfattande bild av ön som är ca 3,5 kilometer lång och 1,5 km bred på sitt bredaste ställe. Vi kom till sand- och grusstränder, höga klippor, kullerstensgator och vackra ängar och mötte betande kor. På stränderna trivdes vi långa stunder och upptäckte allt som naturen bjöd på. Vi fick njuta av härligt väder, god mat på restaurangen och bastu och ett dopp i havet på kvällen. Det fanns många som vandrade runt på ön men det var också möjligt att hyra en cykel och cykla runt och komma fram till de viktigaste sevärdheterna.

Den här resan var min största och finaste upplevelse i sommar på grund av den otroligt fina naturen. Till Örö vill jag gärna resa på nytt men kanske den gången uppleva ön i höstens vackraste färger.

Text: Johanna Savolainen

En oväntad dom

I Tyskland har det hänt något otroligt! Några ungdomar lyckades få den tyska regeringen fälld av domstol för att regeringen inte sköter sitt jobb enligt grundlagen. Vad har hänt?

I november 2019 skrev den då 11-åriga Marlene ett brev till Deutsche Umwelt Hilfe (DUH), en av de största tyska miljöorganisationerna. Marlene skrev att hon var upprörd över hur dåligt och otillräckligt den tyska regeringens miljöarbete var. Hon bad DUH om hjälp att stämma regeringen för att de inte tog klimatförändringarna på tillräckligt stort allvar. DUH tog tag i frågan. Ytterligare några ungdomar anslöt sig och dessutom andra stora miljöorganisationer bl a Greenpeace. De lämnade in en ansökan om stämning, som vid den här instansen heter Verfassungsbeschwerde. Löst översatt ett författningssklagomål.

I Tyskland finns det en domstol som är en kontrollinstans för hur regeringen sköter sitt jobb och dessutom landets högsta rättsinstans. Den är en blandning av vårt konstitutionsutskott och Högsta domstolen och heter Bundesverfassungsgericht. Deras fokus ligger på medborgarnas individuella rättigheter enligt grundlagen. Det var alltså hit som stämningens ansökan skickades.

För det första var det överraskande att Bundesverfassungsgericht överhuvudtaget behandlade ärendet. Sen kom domen i april 2021 som blev en sensation. Domstolen slog fast att regeringen inte tog sina lagstadgade uppgifter på allvar. Enligt artikel 20a i den tyska grundlagen är det statens plikt att skydda miljön för de kommande generationerna. Domstolen såg i den här plikten också en nödvändighet för staten att uppnå klimatneutralitet. Dessutom fastslog de att ju mer klimatförändringar det blir ju mer rättfärdigar det eventuella ingrepp i andra grundrätter.

Den högsta tyska domstolen satte alltså klimatet högst upp på agendan. De stack

verkligen ut hakan och gav regeringen rejäl bakläxa på sitt arbete. Och allt detta för att några ungdomar tog ansvar och engagerade sig. Det här är också en följd av Greta Thunbergs skolstrejk för klimatet. Greta har visat ungdomar över hela världen att alla kan och måste engagera sig. I Tyskland ledde det här till att miljöarbetet nu har Bundesverfassungsgericht på sin sida. En verkligt stark partner!

I domen fastslog domstolen att den klimatlag som regeringen hade beslutat om 2019 delvis stred mot författningen, eftersom den inte gjorde tillräckligt för att stoppa klimatförändringarna. Regeringen var tvungen att skärpa lagen. Så efter detta historiska bakslag för regeringen i högsta rättsinstans fick regeringen sätta sig ner och skriva om lagen. Redan i juni 2021, alltså bara två månader efter domen, gick den nya klimatlagen igenom parlamentet. Tyskland har förpliktat sig att bli klimatneutrala till 2045, precis som Sverige. Dessutom har lagen fastlagt klimatmål för varje samhällssektor. Något som endast finns i Storbritannien hittills. Nu vet varje ministerium exakt vilka klimatmål som gäller för dem.

Så blir allt bra nu? Njae.... Inte än. Ingenstans finns det konkreta planer på hur målen ska uppnås. Det kommer att kräva stora förändringar bl.a. inom energisektorn. I Tyskland finns det många kolkraftverk som släpper ut massor av föroreningar. Dessutom rivs fortfarande hela byar och invånarna som har levt hela sitt liv där flyttas till nya

byar för att kolindustrin ska kunna utvinna det kol som behövs till kraftverken. Kolutvinningen lämnar stora fula sår i landskapet efter sig. Det är verkligen en otäck syn. Inom trafiksektorn måste den tyska bilindustrin äntligen bli mer innovativ och se sanningen i vitögat att förbränningsmotorer inte är framtiden. Det är nog inte konstigt att det just i Tyskland, med sin starka bilindustri, fortfarande inte finns ett slutdatum för förbränningsmotorer. Inom lantbrukssektorn måste bl a den enorma djurproduktionen minska. Det är inte hållbart att Tyskland är Europas billigaste köttland.

I höst är det val och då borde väl klimatfrågorna stå högst upp på alla valprogram. Men så är inte fallet. Inga partier ifrågasätter de nya klimatmålen i lagen, förutom det högerextremistiska partiet AfD, Alternative für Deutschland. Men inga partier vill verkligen sticka ut och kräva inskränkningar eller kanske vi borde säga förändringar av den vardag vi har vant oss vid. Högre bensinpriser, högre koldioxidavgifter, högre köttpriser är väl inget man vinner val på. Eller kanske är det så att tyskarna har tröttnat på hur politikerna sticker huvudet i sanden och inte vågar leda klimatarbetet? Tyskland har i den nya förbättrade klimatlagen satt upp ett stort mål. Det ska bli spännande att se hur vägen dit kommer att bli.

Text: Joanna Michel

Foto: Fridays for future

Foto: Markus Spiske on Unsplash

UTBLICK
RYSSLAND

VIBORGS SLOTT

Är man intresserad av att hitta en liten bit av Sverige i Ryssland så är nog ryska Karelen den främsta platsen dit man ska ta sig. Och där bör man satsa på staden Viborg. Stadens arkitektur vittnar dock om den tiden då Viborg tillhörde Finland: där blomstrar den traditionella nordiska jugendstilen. Men stadens huvudsevärdhet är däremot svenskarnas stolthet, nämligen Viborgs slott.

Slottets historia går tillbaka till 1293, då en svensk militär expedition känd som det Tredje svenska korståget ägde rum. Svenskarna ämnade inte bara förvandla de hedniska karelska stammarna till kristna, utan också få fäste vid Östersjön och den delen av stranden som kontrollerades av republiken Novgorod.

Konflikterna mellan novgorodborna och svenskarna hade redan pågått i över ett hundra år. Det var under denna tid som exempelvis Sigtuna härjades och den mytomspunna Sigtunaporten hamnade i Novgorod. Men det var också under dessa krig som svenskarna lyckades att etablera sig i Viborg och uppföra en mäktig borg som fortfarande finns kvar i stadens historiska kärna.

Arkeologiska utgrävningar från 1980-talet visar att den nya borgen hade byggts på fundamentet av en tidigare befästning som dock förstörts helt och hållet under svenskarnas attacker. Den svenska riksföreståndaren Torgils Knutsson lät då uppföra en mycket kraftigare borg istället.

Den allra första och viktigaste byggnaden blev ett fyrkantigt kärntorn som döptes efter det välkända nordiska helgonet Olof den helige, vars relikier bevaras i norska katedralen Nidarosdomen. Att tornet spelade en utomordentligt viktig roll i Sveriges försvarspolitik kan styrkas av det faktum att redan på den tiden blev kärntornet ett av de högsta i norra Europa. Det räknas fortfarande som ett sådant, och då det gäller Ryssland så är det för övrigt landets enda medeltida kärntorn.

De nedersta två våningarna är byggda av granit och vittnar om borgens första dagar. Detta bekräftas av arkeologiska undersökningar men annars vet man ingenting om borgens tidiga historia, eftersom det saknas källor om byggandet fram till 1400-talet.

Av allt att döma hade man inte för avsikt att ha något riktigt slott här, utan bara ett större kärntorn som kunde rymma en större garnison. Planerna fick dock förändras redan ett år senare, då novgorodborna försökte att erövra Viborg. Belägringen misslyckades, men Torgils Knutsson insåg nödvändigheten av att bygga ut fästningen och omringa den med kraftiga murar. Dessa blev mellan 1,5 och 2 meter tjocka, medan tornets väggar är dubbelt så kraftiga.

Från det massiva tornet kunde man enkelt kontrollera hela området. En ny belägring tillkom år 1322 men inte heller den ledde till större framgångar från ryssarnas sida, och svenskarna fick behålla sin borg. När Nöteborgstraktaten undertecknades år 1323 avslutades den långa raden av rysk-svenska krig och Sverige fick en ny gräns i öst. Nu blev både fästningen och staden Viborg en del av kungariket Sverige för de närmaste 400 åren.

Bland de hövitsmän (befälhavare) som

innehade Viborgs slott kan nämnas Bo Jonsson Grip och Karl Knutsson Bonde. Den senare spelade en ganska viktig roll för borgens upprustning. Han lät bygga ut försvarsmuren, förse den med påtagliga försvarstorn samt inreda en ordentlig paradvåning, som var nästan lika lyxig som på ett mindre svenskt kungligt slott. Allt detta nämns i Karlskrönikan, ett beställningsarbete av Karl Knutsson själv:

*"han bygde sa kosteliga aa thz feste
thz sanna alle som ther geste
oc gjorde ther the sköneste mak
[andra fortyste them holla mz taak]
oc loth them mæra om kring fortinna
at skönare slot skal man ey finna"*

Detta citat fick smycka en vacker betydelsefull tavla som blev upphängd i en av stadens restauranger 1922. På tavlan kunde man se det berömda slottet i Viborg placerat i Karl Knutssons händer. Mer känd blev dock Severin Falkmans målning "Karl Knutsson Bonde lämnar Viborgs slott för att delta i kungavalet i Sverige", som var 1880-talets försök att avbilda Sveriges historia, när nationalromantiken blomstrade som mest.

Men Karl Knutsson Bonde bidrog inte bara till slottets pampiga utseende. Tack vare honom började också staden växa, till större del på grund av en ny tegelfabrik som hövitsmannen lät uppföra och senare donerade till dominikanska klostret som uppförts i staden. Dessutom gynnade han stadens handel, och i detta nådde han så stora framgångar att till och med Hansaförbundet var tvunget att vidta vissa åtgärder för att begränsa Viborgs snabba utveckling.

Efter Karl Knutsson Bonde fortsatte Viborgs borg att växa under framför allt hövitsmännen Erik Axelsson Tott och Sten Sture den äldre, som mest satsade på att försköna fästningen och förvandla den till ett pampigt slott. Samtidigt lät de uppföra en stadsmur kring staden som redan hunnit expandera bredvid slottet. Så småningom kom själva staden att spela en mycket mer betydelsefull roll i regionen än borgen.

Nästa viktiga händelse i Viborgs slotts historia inträffade i mitten av 1500-talet, då Gustav Vasa efter sitt besök i Viborg insåg att fästningen var i mycket dåligt skick. Han beordrade att rusta upp den inför det kommande kriget mot Ryssland.

Egentligen var borgen omodern redan vid sitt grundande. Den byggdes efter ett tyskt mönster men Sverige kom låg i periferin hann inte med den kontinentala utvecklingen och till större delen använde de gamla försvarsprinciper.

Bortsett från utbyggandet och förstärkningen av muren hade det inte hänt så mycket förrän Gustav Vasa kom till makten. Kungen förstod genast att Viborgs kärntorn inte längre var kapabelt att motstå beskjutning. Dessutom fanns det inte tillräckligt med plats i tornet för artilleri. Den övre delen av Sankt Olofs torn blev nedplockad, och det tillkom fem nya våningar av tegel.

Och så fick det vara: de första två planen som alltså fanns sen tidigare, ytterligare två som byggdes på i samma form som de ursprungliga samt de översta våningarna som blev åttakan-tiga för att kunna inrymma kanoner. Det var då Sankt Olofs torn fick sitt nuvarande utseende.

Byggnadsmaterial rädde det brist på, så man fick montera ned murarnas kraftiga torn och använda dess stenar och tegel för att förstärka Sankt Olof istället. Taket gjordes av bly som levererades hit från självaste Stockholm.

Dock började slottet att snabbt förfalla redan på 1600-talet, och 1710 kunde ryssarna under ledning av Peter den store erövra Viborg efter drygt två månaders belägring. När freden i Nystad blev slutet tillföll Viborg Ryssland. Den svenska eran var över.

Viborgs slott blev renoverat, men eftersom Peter den store lät uppföra nya modernare befästningar väster om borgen förlorade slottet sin strategiska betydelse. Det förvandlades till en ruin som länge användes för garnisonsens behov.

År 1856 hölls ett stort firande i staden i samband med invigningen av Saima kanal. Festligheterna avslutades med fyrverkerier, som råkade träffa borgens tak och därmed orsakade en omfattande brand. Större delen av slottet blev förstörd, men Sankt Olofs torn finns fortfarande kvar och är idag ett historiskt museum.

Text: Julia Antonova

Dialekten i Gammalsvenskby

att göra den negligerade rösten hörd.

Dialektens ordförråd

Gammalsvenskby är en by som är belägen i sydöstra Ukraina, vid stranden av Dnjepr. Den grundades 1782 av inflyttade från Dagö, och den dialekt som går tillbaka till Dagödialekten talas fortfarande i byn av en liten grupp av äldre personer. Jag har varit i Gammalsvenskby tio gånger med syftet att beskriva byns svenska dialekt. I en av de föregående artiklarna (Sverigekontakt, 2021, nr 1) berättade jag om dialektens ordbok som jag nu förbereder för publikation. I denna artikel skulle jag vilja berätta om dialektens ordförråd. Avsikten med de här artiklarna är att ge en kortfattad belysning av dialekten steg efter steg och att berätta om Gammalsvenskby-projektet i en allmänt tillgänglig form.

Man kan inte säga att Gammalsvenskby-dialekten var totalt okänd innan jag började mitt arbete. Den studerades av svenska språkforskare två gånger: av Herman Vendell och av Anton Karlgrén. Vendell besökte byn sommaren 1881 och samlade material för »Ordbok öfver estländsksvenska dialekterna» (Helsingfors, 1886; utgiven tillsammans med A.O. Freudenthal). Denna ordbok är fortfarande den enda publicerade källan för dialektens ordförråd. Karlgrén var i byn på vintern 1905 och skrev artikeln »Gammalsvenskby: uttal och böjning i Gammalsvenskbymålet» (utgiven 1953 av Nils Tiberg i tidskriften »Svenska landsmål och svenskt folkliv»). De här arbetena behandlar den dialekt som talades för mer än ett hundra år sedan. Den nutida dialekten är naturligtvis inte samma som i Vendells och Karlgréns beskrivningar. Den finns flera orsaker för detta, men den viktigaste är det stora tidsintervallet. När jag började mitt arbete hade jag ett intryck av att jag studerade ett obeskrivet språk. Det var mycket spännande och det var en stor utmaning. Ett av de första syftena var att få veta dialektens ordförråd, dvs. vad man i dialekten kallar allt som omgiver oss. Nu förbereder jag en ordbok över dialekten. Ord i ordboken är ordnade i alfabetisk ordning. På vilket sätt jag skulle placera ord i ordboken var inte självklart i början. De flesta ordböcker är naturligtvis alfabetiska, men ibland gör man också ordböcker där orden är grupperade enligt dess betydelse, t.ex. ord för människor, ord för naturfenomen osv. En ordbok, men denna princip brukar man av någon anledning kalla **tesaurus**, det är latiniserat form av grekisk *thesaurós* 'samling dyrbara saker; skattkammare'. Till slut bestämde jag mig för en alfabetisk ordning, men då uppstod en fråga om hur användaren ska få veta om t.ex. ordet »töväder» finns i dialekten och om det finns, vad det heter? För att man inte ska behöva bläddra genom hela boken för att hitta ett visst ord, måste det finnas ett register med svenska eller engelska ord och deras dialektala ekvivalenter. Ett register är alltså en ordlista med dialektord arrangerade enligt svenska eller engelska. Ett sådant register är också nyttigt när man vill få fram hela grupper av tematiskt sammanbundna ord. Det kan skapa en fullständig bild av det som finns och inte finns i dialekten när det gäller dess ordförråd. I denna artikel anför jag ord för naturfenomen, växter, träd, frukter, grönsaker, djur, insekter, kroppsdelar, redskap, möbler, behållare, fordon, byggnader, kläder, mat och maträtter. Artikeln omfattar bara de dialektord som börjar med *a* och *b*; i följande artiklar ska jag fortsätta med andra bokstäver och andra ordgrupper. Och det är bara substantiv som anförts här; andra ordklasser ska behandlas separat.

Substantiv i dialekten har samma

huvudformer som i standardsvenskan, dvs. obestämd singular (substantivets uppslagsform), bestämd singular, obestämd plural, bestämd plural. För att kunna använda ett substantiv måste man kunna alla dessa former, och på något sätt måste de anföras i ordboken. Här anger jag dem efter uppslagsord, vanligen i förkortad form, t.ex. *blā*, -*e*, -*nar*, -*na* betyder att bestämd singular av *blā* är *blāe*, plural är *blānar*, bestämd plural är *blāna*. Ibland finns det varianter (som kan vara ganska talrika). I denna publikation anför jag variantformer bara om de är vanliga. Ordet *büsk* 'buske' heter i bestämd plural *büska* lika ofta som *büskana*, vilket innebär att både -*a* och -*ana* bör anges. Ibland används substantiv bara i singular eller bara i plural och har följaktligen inte alla former. Ibland är det så ett visst ord inte har förekommit i alla dess former i intervjuerna och vi kan inte konstruera dem med säkerhet; dessa former saknas i ordboken. Tecknet = betyder att en viss form (vanligen bestämd singular) sammanfaller med uppslagsordet. Dialekten har tre genus, maskulinum, femininum, neutrum; genuset anges med m., f., n.

Anmärkning om stavningen

Det finns ingen etablerad stavning för dialekten. Alla forskare som skrev om den och anförde exempel använde sina egna stavningssystem. Jag har förklarat mina stavningsprinciper i detalj i »Sverige-kontakt», N° 1 (2018). Bokstäverna *ā*, *ē*, *ī*, *ō*, *ū*, *ä*, *ö*, *ü* betecknar långa vokaler; *ā* uttalas på samma sätt som svenskt *a* i *hand* (men är långt); *ō* och *o* uttalas alltid som *å* i *år*, *fått*; *ū* och *u* som *o* i *bo*, *bott*; med *ü* och *ü* betecknas vokaler som uttalas som *u* i *hus*, *hund*, fast den korta *u*-vokalen i dialekten är öppnare och uttalas med framskjutna läppar. Med *ḏ*, *ṭ*, *ṇ* betecknas samma ljud som svenska *rd*, *rt*, *rn*; *ṣ* betecknar en konsonant som liknar tyskt *sch* i *Fisch*; *ḷ* är »tjockt» *l* (tungspetsen viks högt till gommen, sedan sänks den ner snabbt och vidrör alveolerna en gång); *ŋ* uttalas som *ng* i sång; *x* uttalas som tysk *ach-Laut*; *p*, *t*, *k* är aspirerade; *g*, *ŋ*, *tj* uttalas alltid som *g* + *j*, *s* + *j*, *t* + *j* och aldrig som i standardspråket. Det finns ingen tonaccent i dialekten; med ' betecknas frasbetoning.

Naturfenomen

blixt blīkst, -n m.
dunder būldār, būldre n.
töväder blōūt-vādārlāik, -en m.

Växter och deras delar

ax aks, -e, -är, -ena n.
agnar āvnar (bara denna form har förekommit; genus är okänt); brask, -e n.
bark bark, -en m.
blad blā, -e, -nar, -na n.
blast av rotfrukt blā, -e, -är, -ena n.
blom blumm, -en m.

blomblad blā, -e, -nar, -na n.
blomma blumm, -a, -ar, -ana f.
bomullkapsel bumāl-karp, -a, -ar, -ana f.; bumāl-skāl, -e, -är, -ena n.
brännässla bränn-nāsl, -e n.
buske büsk, -en, -ar, -a/-ana m.
kardborre borrh, -en, -ar, -a m.
ogräs būrjanar (plural; inga andra former förekommer)
ogräsbuske būrjanz-büsk, -en, -ar, -a m.
solros blumm-hatt/blüm-hatt, -n, -ar, -a/-ana m.
solrosfrö blumhatts-kēn, =, -ar, -a m.
tomatbuske bokležāne-plant, -a, -ar, -ana f.

Träd

akaciaträd akátse-trā, =, -nar, -na n.
aprikosträd ablkós-trā, =, -nar, -na n.
aprikosvirke ablkós-värke, = n.
aspträd aspe, aspja, aspjar, aspjana f.
fruktträd bäre-trā, =, -nar, -na n.
vilt päronträd bummbäs-trā, =, -nar, -na n.
virke av fruktträd bäre-värke, = n.

Frukt

aprikos ablkós, =, =, -e n.
apelsin aplsīn, -e (andra former förekommer inte) n.
bär bār, -e n.
bär (enskilt bär) bäre-kūn, bār-kūn, bär-kūn, -e, -är och -ar, -a n.
vilt päron bummbär (av andra former förekommer bara bestämd plural bummbäre) n.

Grönsaker

besk peppar bāsk-pīpar, -pīpan m.
beta būrak, -en, -ar, -a m.
blomkål blumm-kōl, -kōn m.
böna böün, =, -ar, -a/-ana m.
bönskida böün-skāi, -a, -ar, -ana f.
böna (enskild böna) böün-kūn, -e, -är/-ar, -a n.
tomat bokležāne, =, bokležānār, bokležānena n.

Djur

bagge bāss, -n/-en, -ar, -a/-ana m.
björn bjün, =, -ar, -a/-ana m.
björnung bjünun, -en, -ar, -a m.
blodigel blū-sjūar, -sjūan, -är, -e m.; blū-sjūašk, -e, -ar, -ena f.
boskapen buskan (bestämd singular; inga andra former förekommer)
boskapshjord buskas-skokk, -en, -ar, -a/-ana m.
fladdermus blīnd-rott, -a, -ar, -ana f.
mulldvad blīnd-kriss, -a, -ar, -ana f.
padda blōkk, -a, -ar, -ana f.
sköldpadda blōkkon, -a, -ar, -ana f.
unge av djur bonuŋ, -en, -ar, -a m.

Insekter

bi bī, -en/-a, -ar/-är, -a/-ana/-ena n. eller m. eller f.
broms brims, brins, brints, -n, -ar, -a/-ana m.
skalbagge (inte nödvändigtvis bärfis) bārefīs, bārofīs, -n, -ar, -a m.

Kroppsdelar

ansikte bālet, -e, -är, -ena n.

arm arm, -en, -ar, -a m.
armbåge arm(z)-bōa, -n, -r, -na m.,
 arm(z)-bō, -an, -ar, -ana m.
bakben bāk-bäin, -e, -ar/-är, -a/-ena n.
bakfötter bāk-fētär, -fētre m. pl.
baklår bāk-lōr, -e, -är, -ena n.
bakre del av juver bāk-kikkan best. sg.,
 m. (bara denna form förekommer)
barm barm, -en m.
ben bäin, -e, -ar/-är, -a/-ena n.
bena bīn, -a, -ar, -ana f.
benpipa bäin-pīp, -a, -ar, -ana f.
blemma bläim, -a, -ar, -ana f.
blindtarm blīnd-tarm, -en, -ar, -a m.
 blod blū, -en/-e n. eller m.
blodpropp blū-grīn, -a, -ar, -a f.
blodåder blū-ōdär, -ōdra, -ōdrar, -ōdrana
 f.; blū-sinu/blū-sino, =, -r, -na f.
blåmärke blū-fläkk, -en, -jar, -jana m.
brosk brūsk, -e/-en, -ar, -ana n. eller m.
bröst brīst, -e, -är, -ena n.
bröstkorg brīst-bäin, -e, -ar/-är, -a/-ena n.
buk būk, -en, -ar, -a/-ana m.
bula būl, -a, -ar, -ana f.
böld būld, -n, -ar, -a/-ana m.; blū-fräs/
 blū-fräs, -n, -ar, -a m.
handled arm-rīj, -en, -ar, -a m.
kind ansūft, -e, -är, -ena n.
panna bläse, bläsen, bläsjar, bläsja/bläs-
 jana m.
skinka ats-kīnk, -a, -ar, -ana f.
urinblåsa blädär/blättär, blädra, blädrar,
 blädrana f.

Redskap, möbler, behållare, fordon

ankare ankar, ankan, =, ankana m.; ank,
 -an, -ar, -ana m.
bakform boka-form, -a, -ar, -ana f.
bakugn boka-ū, -en, -ar, -a/-ana m.
balja (för tvätt o. dyl.) ballje, ballja, balljar,
 balljana f.
barntäcke, litet täcke bōn-täkke, -täckja,
 -jar, -jana f.
besman bisman, =, -männär, -männe m.
bikupa bīn-bū, -e, -är, -ena n.

bil bīl, -en/-n, -ar, -ana m.
bit av bräde brāa-stikke, =, -stikkär,
 -stikkena n.
blyertspenna blipp, -en, -ar, -ana m.
 bläckglas bläkk-gläs, bläku-gläs, -e, -är, -ena n.
bod butk, -a, -ar, -ana f.
bomulltråd bummäl-gōn, -e n.
bomulltäcke bümöl-täkke/bumml-täkke,
 -täckja, -jar, -jana f.
bord būd, -e, -nar/-är, -na n.
bordslåda būd-kist, -a, -ar, -ana f.
bordskläde buşş-klē, =, -är, -ena/-na n.
borste bōst, -en/-n, -ar, -a/-ana m.
brunnskrok brunns-krūk, -en, -ar, -a m.
bräde brāa, =, -r, -na f.
bult bolt, -en, -ar, -ana m.
bur būr, būn, -ar, -a/-ana m.
burk būrk, -en, -ar, -a/-ana m.
buss büss, -n, -ar, -a/-ana m.
bänk bānk, -en, -jar/-ar, -ja/-jana, -a m.
bår bōd, -a, -ar, -ana f.
båt bōt, -n, -ar, -a/-ana m.
bössa biss, -a/-ja, -ar/-jar, -ana/-jana f.
drillborr bura, -n, burar/burarär,
 burana m.
duntäcke bülstär, bülstre/bülstäre, bül-
 strar, bülstrana n.
dörrklinka bumm, -en, -ar, -a/-ana m.;
 bummöl, bummön/bummän, bummjar,
 bummlana m.
fat för bröd bre-disk, -en, -ar, -a m.;
 brädedisk -en, -ar, -a m.; brädisk, -en, -ar,
 -a m.
fernissa bäkk-lak (inga andra former före-
 kommer)
flaska butl, =, -ar, -a/-ana m.
glas för brännvin brämmens-gläs, -e, -är,
 -ena n.
glasburk (med bred hals, för marinerade
 grönsaker, sylt, mjölk o. dyl.) bank, -a, -ar,
 -ana f.
handtag brika, -n, -r, -na m.
stekpanna boka-pann, -a, -ar, -ana f.;
 bräss-pann, -a, -ar, -ana f.
stekspade boka-skül, -a, -ar, -ana f.

sten vid grunden på vilken man
brukade sitta bānk-stāin, =, -ar, -a m.
tefat blūd, -n/-en, -ar, -a/-ana m.
visselpipa blīstär, blīstra, blīstrar,
 blīstrana f.

Byggnader och deras delar

altare altar, =/-e/-en, -är, -e/-ena
bakdörr bāk-dänn, -a, -ar, -ana f.
bakre del av huset bak-stjū, -e, -ar, -ana f.;
 bāk-ēnd, -an, -an, -a/-ana m.
balk balk, -en, -ar, -ana m.
bastu banje, banja, banjar, banjana f.
bjälke i taket till vilken taksparrar
fästs bädo-stukk/bädde-stukk, -en, -ar, -a
 m.
fähus buskas-hūs, -e, -nar/-är, -na/-ena n.
hundkoja bissje, bissja, bissjar, bissjana f.
 skjul för agnar ävens-skūr, ävn-skūr, -e, -är,
 -ena n.
värmeelementen batarājana (best. pl.;
 bara denna form har förekommit)

Kläder

band bōnd, -e, -är, -ena/-na n.
byxben bīks-lägg, -en, -jar, -ja/-jana m.
byxor bīksar, bīksana (bara pl.)
bädd bädd, -a, -ar, -ana f.
bälte bält, -e, -är, -ena n.
kostym ansux (inga andra former före-
 kommer) m.
plog bugär/bügär, bugän/bugen/bügän,
 bugrar/bügrar, bugra/bügra m.
skosnöre bōnd, -e, -är, -ena/-na n.
sängkläder bädd-zaxe (bara denna form
 har förekommit)
träsula brāa-sulū, =, -r, -na

Mat och maträtter

bit av bulle būll-bitä, -n, =, -na
blodkorv blū-korv, -en, -ar, -a/-ana m.
brännvin brämmen, -e n.
bröd brē, = n.
brödbit brē-bitä, -n, -r, -na m.
brödlimpor brēnar (bara denna form har
 förekommit)
brödskiva brē-skīv, -a, -ar, -ana f.
brödsmula brē-grīn, -e/-a, -är/-ar, -a n.
bulle būll, -en, -ar, -ana m.
kaka med fyllning (med t.ex. kött eller
 körsbär) boka-kaku, =, -r, -na f.
klimp alesk (av andra former bara aleskar
 förekommer) m.
klimpsoppa alesk-välīj, -en m.
köttbit med ben bäin-stikke, -, -stikkär,
 -stikkena n.
nötkött buskas-kät, -e
rödbetsoppa boşş, -n m.
skorpa på färskt bröd bre-stump, -en,
 -ar, -a/-ana m.
solrosolja blūmhatts-olljo, = f.

Text: Alexander Mankov (Institutet för språkveten-
 skap, Rysslands vetenskapsakademi)

Hänt i Lützen!

Äntligen har de satt spadarna i jorden.

Efter år av förberedelser, otålig väntan, febrilt planerande, skepsis och inaktivitet har nu arbetet på att bygga det nya museet på minnesplatsen i Lützen börjat. Det kommer att bli en värdig plats för kvarlevorna från 47 manliga individer som dog i slaget vid Lützen 1632. Med utgångspunkt från analyserna av de arkeologiska fynden från slagfältet ges en skildring av slaget och 1600-talets krigsteknik.

Om det från och med nu, vilket vi hoppas, går enligt planerna ska det nya museet invigas i november 2022 samtidigt med en ny utställning i det svenska museet. Den tematiserar minnet av Gustav II Adolf och undersöker myter, legender och drömmar som knutits till kungens namn och belyser olika former av historiebrytning.

Här ses den nuvarande och två tidigare borgmästare, en statssekreterare från delstatens näringslivsdepartement, en regionpolitiker, arkitekten som vann tävlingen

2017 och en företrädare för museet i Halle gemensamt ta det första symboliska spadtaget.

Text: Inger Schuberth
Foto Katja Rosenbaum

Nya spännande böcker från Sverige!

199:-

Kerstin Ekman
Löpa varg

209:-

Jonas Gardell
Ett lyckligare år

209:-

David Lagercrantz
Obscuritas

209:-

Niklas Natt och Dag
1795

bokus

Gå in på bokus.com och välj bland över 10 miljoner titlar till ytterst låga priser.
Där framgår det även vilka länder vi levererar till.

Runö

svenskön i Rigabukten

Vi i Västerviksföreningen beslöt 2019 att instifta ett stipendium vid Nuckö gymnasium i Estland. Pandemin kom emellan och först i år utföll stipendiet till eleven Kathrin Angela Vähi, hennes projektarbete uppfyller mer än väl våra ställda kriterier. Hon har översatt Jakob Steffenssons bok, utgiven 1981 på 75 sidor, "Så dansade vi på Runö" till estniska.

För att få ett begrepp om omfattningen av arbetet, införskaffade vi en svensk upplaga från ett antikvariat i Stockholm. Boken beskriver livet på Runö ur ett historiskt perspektiv med dansbeskrivningar som huvudtema. Kathrin säger att den svåraste delen var dansterminologin, då hon själv endast sysslat med folkdans under ett år på Nuckö och varit på läger för folkdans innan hon bestämde sig för sitt examensarbete. Med hjälp av stort tålamod, ordböcker och god stöttning av sina lärare, klarade hon av att slutföra projektet.

Vår stipendiatar besökte Runö första gången 2010 och flyttade sedan med sin mor till ön. Kathrin blev fäst vid dess natur och lugn och där gick hon i den lokala grundskolan. Hennes mor kunde lite svenska och när det blev dags för gymnasie-studier rekommenderade hon henne att söka till Nuckö gymnasium. Undervisning i svenska omfattar 4 timmar i veckan under tre år. En av orsakerna till hennes intresse att lära sig svenska var att kunna läsa mer om hemöen, då väldigt lite är översatt till estniska. Hennes farfar kom därifrån men flydde under andra världskriget. Många kom som bekant till Sverige men han hamnade i Kanada.

Med dagens internet finns mycket att läsa om Estlands svenskbygder. Kathrin har uppdaterat oss med att för närvarande bor ungefär 60 personer på Runö under hela året, de fast boende är alla ester. Det finns två mataffärer och turism är viktigt för de boende som försörjning. Under sommaren besöker många runösvenskar

med fritidshus ön. Onlinelektioner för barn och vuxna i svenska har nu pågått under ett år och dessa studier ska fortsätta i höst. Runö Museum är aktivt och den gamla Korsgården renoveras kontinuerligt för att bli ett riktigt gårdsmuseum. Mer går att finna under länkarna www.runöborna.se och <https://estlandssvenskarna.org/>.

Själv kommer Kathrin att delta i estlandssvenskarnas sång- och dansfest i Hapsal i augusti. Vi från Västerviksföreningen önskar henne lycka till med de blivande studierna i skandinavistik och svenska vid Tartu universitet. Att yngre förmågor som hon tillägnar sig kunskap, som är väsentlig för att förstå sammanhang mellan förr och nu, det kan inte nog värdesättas.

Vid stipendieutdelningen kunde vi inte delta på grund av pandemin men vid avslutningen var det ambassadör Mikael Eriksson som lämnade över priset. Enligt Kathrins svensklärare Maarja Aaloe har hon under alla de tre läsåren varit en mycket målmedveten, engagerad och ansvarsfull elev, därtill ytterst trevlig och hjälpsam mot sina klasskamrater.

Vi i Västerviksföreningen hoppas kunna närvara vid nästa stipendieutdelning och ser fram emot fortsatt kontakt och samarbete med rektor Laine Belovas och hennes medarbetare på Nuckö gymnasium. Ett besök på Runö kan även det vara ett mål.

Text: Jorid Williamson och Kjell Westerlund

Ambassadör Mikael Eriksson överlämnar priset

Engelskans inflytande på svenska språket

Breakout rooms, mute, host, participants. Dessa ord är exempel på engelskspråkiga ord som används i videomöten i Zoom utan att man översätter dem till svenska. Att låna ord och fraser är inget nytt i sig, utan levande språk har alltid fått inflytelser från andra språk. Efter andra världskriget var två av segermakterna engelskspråkiga, vilket påverkade livsstilen samt lånorden under efterkrigstiden (Melin 2007:176). Nuförtiden påverkas det svenska samhället av nya trender, sociala medier och teknologi, vilket syns även på den språkliga nivån. Svenska språket förändras hela tiden och det är ett tecken på att svenskan lever och att svensktalande personer vill utveckla språket. Den här essén handlar om hur engelska språket påverkar svenska språket. Först behandlas bakgrunden till influenser från engelska till svenska. Sedan presenteras exempel på typiska engelska ord och former som lånats till svenska språket. En del av exemplen är hämtade ur Jonas Hassen Khemiris roman *Allt jag inte minns* (2015). Till slut sammanfattas och diskuteras ämnet.

Kort om Nordkurs

För nordiska studenter som vill utöka sina kunskaper om nordiska språk samt nordisk litteratur och kultur anordnas Nordkurs på olika universitet i Danmark, Norge, Sverige, Finland, Island, Grönland och Färöarna. Under ca tre veckor under sommaren deltar nordiska studenter på dessa kurser som finansieras av Nordiska ministerrådet. I Sverige ges Nordkurser i Uppsala, Stockholm och Göteborg. Till Göteborg kommer uteslutande studenter från Finland med finska som modersmål och går en kurs med fokus på kommunikation på svenska. Kursen i Göteborg startades 2011 av Anna Winlund men sedan våren 2020 är Emma Carlffjord kursansvarig för de senaste coronanpassade kursomgångar som getts på distans. Som skriftlig slutuppgift får studenterna skriva en utredande text på temat "aktuella utvecklingstendenser i svenskan". Vi är glada att få publicera några av dessa texter i tidningen. Läs och låt dig upplysas av finska studenters syn på nutida utvecklingstendenser i svenskan!

Emma Carlffjord, adjunkt vid institutionen för svenska språket vid Göteborgs universitet

Enligt Melin (2007:177) har svenska språket blivit kortare, internationellare, intimare, muntligare och visuellt. Dessa trender är globala och gäller mest ordförråd och stil. Ordförrådet påverkas mest av trender eftersom det innehåller de företeelser som människor har behov att tala om. Melin (2007:183) betonar att språket är en spegel av samhället. Därför dyker det upp nya ord när samhället förändras. Detta har vi sett under coronapandemin när viruset, distansundervisningen och distansarbetet har skapat behov av nya ord. Enligt Melin (2007:184) är ungefär en fjärdedel av de nya orden på 2000-talet lån från engelska. Dessa nya ord är både direktlån som ordet e-mail och översättningslån som ordet e-post. De flesta av de engelska lånorden är enligt Melin ord som lånats in i flera andra språk. Därmed finns det ett förråd av ord som är gångbara över hela världen. Sådana ord är till exempel smoothie, aerobics, cool och mindfulness. Melin tillägger att de nya orden berör de flesta av livets områden.

Ord och fraser föds och dör hela tiden i alla språk. Nya ord är oftast substantiv eftersom de betecknar olika slags företeelser, var- elser och saker som man behöver tala om. Det är också vanligt att det föds nya verb

för att beteckna handlingar och tillstånd. Substantiv, adjektiv och verb kallas öppna ordklasser eftersom de tar in nya ord (Reuter m.fl. 2017:27). Nya ord föds när språkbrukarna behöver dem, för att det behövs nyanser och preciseringar eller för att det är trendigt. Syftet med nya ord, lånord och uttryck kan också vara att de fyller en lucka i ordförrådet eller berikar språket (Reuter m.fl. 2017:26). I romanen *Allt jag inte minns* (Khemiri 2015) används flera engelska lånord bland svenska ord. De flesta av dessa är substantiv som används i stället för de svenska motsvarigheterna. I det här fallet används engelska lånord för att det är trendigt. Dessutom är personerna i romanen unga vuxna som talar vardagligt språk och använder talspråkliga uttryck. Exempel på engelska lånord i romanen är ordet *slash* i stället för snedstreck (Khemiri 2015:15), ordet *cash* i stället för kontant (Khemiri 2015:208) samt ordet *research* i stället för undersökning (Khemiri 2015:315).

Enligt Svenska institutet (2020) är de flesta nyorden och de viktigaste och frekventaste orden i samhället fortsatt svenska. Dessutom får många lånord försvenskade stavning och böjning som orden *dejt*, *mejl*, *svajpa* och *taggar*. I romanen *Allt jag inte minns* finns exempel på försvenskade lånord: att *supporta*, att *guarda* samt *Df:n* (Khemiri 2015:208, 230, 237). Dessa ord böjs enligt svenska böjningsregler. Svenska institutet (2020) tillägger att vissa lån av skrivregler förekommer parallellt med svenska skrivformer. Sådana är till exempel genitivformerna *Anna's* respektive *Annas* samt engelskans punkt som decimaltecken: FM 105.5 respektive FM 105,5. Även engelskans s-plural ingår i dag i det svenska böjningssystemet i lånord som *shorts*, *situps* och *fans* (Svenska institutet 2020). S-plural förekommer också i Khemiris roman när det gäller romantiska *weekends* och en lång kille med *dreads* (Khemiri 2015:209, 239).

Ett ökat inflytande av engelska kan enligt Svenska institutet (2020) bero på att många svenskar är bra på engelska och ser det som

sitt andraspråk. Engelskan blir mer dominerande eftersom kunskaperna i andra främmande språk som tyska och franska minskar. Detta stämmer också i Finland. Engelskan anses vara viktigare än andra främmande språk vilket redan syns i skolorna. De flesta finska och svenska eleverna väljer inte att plugga språk som spanska, tyska och franska. Detta kan bero på att man anser att man inte behöver kunna dessa språk eftersom man kan engelska. Den här utvecklingsgången stärker engelskans starka ställning i det svenska och det finska samhället.

Det som påverkar svenska språket mest är situationer där man nästan helt använder engelska (Svenska institutet 2020). Till exempel skrivs de flesta avhandlingar och vetenskapliga artiklar på engelska på svenska högskolor. Dessutom är engelska koncernspråk på många storföretag, och engelska förekommer i medietexter och reklamspråk. Engelskan används i reklam för att öka försäljning och för att ge en internationell och trendig bild av företaget. Svenska institutet (2020) konstaterar att svenskan och engelskan kommer att användas

alltmer parallellt i det svenska samhället. Trots det används svenskan fortfarande på de flesta områden. Man borde dessutom minnas att svenskan står mycket stark om man jämför med mindre språk eftersom svenska är ett stort språk som har miljontals modersmålstalare.

I 1 kap. 5 § av Språklagen (SFS 2009:600) står det att svenska språket är samhällets gemensamma språk som ska kunna användas inom alla samhällsområden. Trots det är engelska huvudspråket på flera svenska högskolor och företag. Enligt Landqvist (2021) är det språkbrukare som förändrar sitt eget språkbruk. Landqvist tillägger också att språkliga förändringar gäller olika nivåer och domäner av språket. Detta betyder att de som använder svenska språket har en möjlighet och ett ansvar för att använda det också inom de områden där huvudspråket ofta är engelska. Om språkbrukare inte väljer att använda svenska språket inom dessa områden, uppstår det språkliga förändringar som inte gynnar svenskan. Då är det möjligt att vissa språkbrukare inte längre förstår något viktigt som gäller deras liv eftersom det inte är

på deras modersmål, svenska. Detsamma gäller att man måste ha tillgång till begripbara myndighetstexter och lättläst språk.

Den här essän lyfter fram exempel på engelska ord och domäner i det svenska språket och samhället. Engelskan blir alltmer dominerande, vilket redan syns på vissa högskolor och företag. Svenskan riskerar att bli ett minoritetsspråk inom dessa områden. Dock är lånord och influenser från andra språk inte ett hot mot svenska språket. Det som påverkar svenskan mest är de situationer där man inte längre använder svenska utan övergår till engelska. Därför är enskilda engelskspråkiga ord och former inte ett hot mot svenskan eftersom dessa lånord oftast används bland svenska språket. Ett tecken på ett levande språk är att det förändras och tar emot influenser från andra språk. Lånord berikar språket, fyller luckor i språket och kan även främja kommunikationen om samtalspartnern förstår de använda lånorden. Å andra sidan kan engelska lånord och former försvåra kommunikationen ifall mottagaren inte förstår dem. Engelskan kommer i alla fall att användas parallellt med svenskan i framtiden, och det har både negativa och positiva sidor.

Text: Vilma Ääri

Vi lotsar dig säkert i hamn. I alla väder.

Hos Sveriges största och äldsta stiftelseförvaltare är du i goda händer. Som kund får du tillgång till en bred expertis och unika kunskaper inom hela stiftelseområdet.

Kontakta oss på
Institutioner & Stiftelser
031-62 25 16
stiftelser.goteborg@seb.se

Källor

Khemiri, Jonas Hassen 2015. Allt jag inte minns. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.

Landqvist, Hans 2021. Förändringar och trender i dagens svenska: informalisering, politisk korrekthet och skitsnack. [filmad föreläsning]. Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet. Hämtad 08 juni 2021.

Melin, Lars 2007. Vett och etikett i språket. Nordstedts Akademiska Förlag. Stockholm.

Reuter, M., af Hällström-Reijonen C. & Tandefelt M. 2017. Finlandismer i skriften finlandssvenska. I: Tandefelt, Marika (red.), Språk i prosa och press. Helsingfors: Svenska Litteratursällskapet – SLS, s. 16–31.

SFS 2009:600. Språklag. Stockholm: Kulturdepartementet. <https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/spraklag-2009600_sfs-2009-600>. Hämtad 08 juni 2021.

Svenska institutet. 2020. Hur förändras svenskan? <<https://svenskaspraket.si.se/hur-forandras-svenskan/>>. Hämtad 08 juni 2021.

Göteborg fyller 400 år i år –

eller för två år sen, eller nästnästa. Vi får se.

“Känn ingen sorg för mig Göteborg”, sjöng Håkan Hellström redan år 2000 och fick pris för det. Jo, men det gör jag. Sorg för Göteborg, för nutida stadsplanering, för brist på klimatmässiga konsekvensanalyser och arkitektonisk estetik, för historisk okunskap och nonchalans, för politisk lomhördhet med manhattanparafra-ambitioner.

Men först något om alla de böcker som i en aldrig sinande ström utkommer till detta cirkajubileum – Göteborgiana är en livaktig litterärnästalgisk genre i text och bild.

Den bästa sammanfattningen ger ”Pek-bok för goa göteborgare”. Elva uppslag i barnhandvänlig bläddring, elva bilder, elva ord i stora versaler: ÄNGLAR (fotbollslag), BÅT (Paddan), BIL (Volvo), BRO (Älvsborgsbron), HÄST (Karl IX – Kopparmätta), KANIN (Den gröna Lisebergsrasen), KRAN (Eriksbergs-kranen), STATY

(Poseidon), STEN (Röda Sten), VAGN (11-ans spårvagn), AVENY (gatubild).

God representation

Härifrån kan man dock problematisera:

Det finns fler fotbollslag i stan än IFK: ca 50 stycken.

Båtsymbolen – ok då, men kanske skulle Barken Viking och Stenaline eller ännu hellre Ostindiefararen Götheborg få haka på? Även om kommunen valt bort möjligheten att behålla denna unika replika av ett fungerande 1700-tals-skepp och det nu ägs av ett logistikföretag.

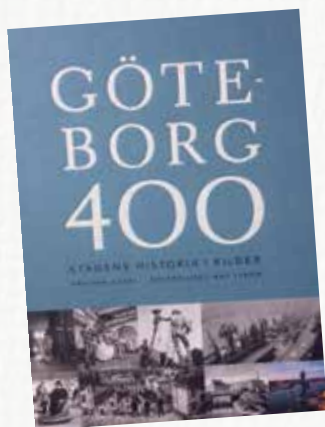
Volvo var historiskt en entydig symbol – men företaget är idag kinesiskt.

Brobilden kräver flera kommentarer: Älvsborgsbron, som stolt likt Golden Gate svingar sig över inloppet, har varit enfilig och under reparation en längre tid. Gamla Götaälvbron håller på att rivas, den nya Hisingsbron är under färdigställande; en 18 meter hög klaffbro byts mot en 13 meters lyft-

bro, dvs fler öppningar. Götaälvbron blev 82 år. Kan vara tänkvärt att jämföra med hållbarheten i romerska broar för två millenier sen,

eller 1500-talets turkiskbyggda broar över Drina och Neretva.

Så krigare till häst – standardiserad överhetsbild. Kunde förnyas och kombineras med bild: kanin till häst?

Den övergivna Eriksbergskranen är ett sorgligt monument över den blomstrande varvseran.

Poseidon kunde bli klippdocka för att kläs i hans av chalmersisternas årliga nya outfits: som lucia eller tomte. Ett bra exempel på göteborgarnas lättsamma relation till sina statyer och minnesmärken.

Röda Sten är bara röd ibland – stundom är den grön, eller flugsvampsprickig, varefter kommunen rycker ut och målar om, snabbare än den iordningställer broar.

Elvans spårvagn går som så många av stans spårvagnar symboliskt mellan socio-ekonomiska stadsdelsytterligheter; från Saltholmen/ Långedrag till Bergsjön.

Och så till sist Avenyn, förvandlad från en paradgata med vackra sekelskifteshus och

förträdgårdar till ett bitvis byggnadsföretagsägt kommersiellt nöjesstråk.

Till Göteborgs 300-årsjubileum utgavs det stora standardverket av C.R.A. Fredberg: Det gamla Göteborg, och ett vackert 250-sidigt bildverk med guldtryck på omslaget, sammanställt av Carl Lagerberg och Otto Thulin: Göteborg under 300 år.

För de nostalgiska finns en uppsjö av göteborgshistoria, specifikt om herrgårdar och landshövdingehus, stadsdelarnas historik och gatornas namn, fiktiva stadsvandringar alltifrån Viktor Rydbergs på 1860-talet, samhällsengagerat om staden på femtiotalet och så Robert Garellicks två samvetsgranna och upprörande bildverk om "staden före grävskeporna" – dvs om den stora totala stadsdelsförvandling som skedde i Haga, Annedal, Landala, Olivedal, Masthugget, Majorna, Nordstan, Gårda på 60- och 70-talen, en omvandling av staden som var den största på 350 år, där gamla hus, stadsdelar, gatumönster försvann och sociala strukturer slogs sönder. Man kan minnesvandra i hans bilder, bland vänstertrafikstyrda bilar, gator med telefonkiosker och fontellare, fotgängare med hattar, dräkter och handväskor. Arkaden finns kvar, Kungstorgets basarer finns kvar, spårvagnarna har fungerande siffror och färger.

Och nu är det dags för sekelfirande igen

Om det fantastiska tematiska 10-bandsverket inför det nu aktuella 400-årsjubileet, initierat och redigerat av Gudrun Nyberg, det som omfattar litteratur, konst och konsthantverk, utbildning och sjöfart, industri och medicinhistoria mm de senaste hundra åren, har jag skrivit i Sverigekontakt 2/2020.

Ytterligare texter har utgivits under året – journalisten Kristian Wedels stora bildverk *Göteborg 400*, en historieforskargrups *Göteborg genom tiderna* – nedslag i stadens sociala och politiska historia och det kvinnohistoriska blivande standardverket *Att ge upp har inte övervägts* – Göteborgskvinnor i rörelse är under redaktion av Lisbeth Stenberg. En promenadbok av Viveca Lärn och hennes

dotter Maria Näslund: *Göteborg alla dagar, platser vi känner för*.

Kristian Wedels bok har tillkommit i samarbete med Stadsmuseet och GP och är en uppdaterad välkommenterad bilderbok om arbete och liv, kultur och kartor, rörelse och bebyggelse.

Göteborgsantologin på nästan 700 sidor av historikerna gör längs en tidslinje olika nedslag bland artefakter och tankemönster. Den problematiserar den s.k. "göteborgsandan", berättar om de nutida arkeologiska utgrävningarna av Nya Lödöse, den föregångare till Göteborg som Sten Sture d.ä. initierade, om högskolan som blev ett universitet, om handel och kommunikation, industrier och rederier, idrott och media, om stadens judiska historia och om expansionsprojekten i grannkommunerna när staden växte – tyvärr samtidigt som miljon-programmets katastrofala arkitektur fick prägla de nya stadsdelarna.

Det är just Kristian Wedel som i GP recenserar *Att ge upp har inte övervägts* – hans rubrik är "En bok om Göteborg som alla måste läsa" och han menar att den är både rolig och oumbärlig. Med 27 författare och en skicklig redaktör har det blivit en tät kavalkad över rösträttskampen, politiska föregångare, facklig kamp, fredsengagemang, utbildningsmöjligheter, socialt frivilligarbete och kulturella insatser. Flera starka och initiativrika kvinnor stiger fram i texten: Fredrika Bremer, Frigga Carlberg, S.A.Hedlunds döttrar Elin, Mathilda och Mia, Ebon Anderson, Nathalia Ahlström, Thyra Kullgren, Anna Wijkander, Eva Rodhe, Ingrid Segerstedt-Wiberg.

Lärn/Näslundboken är en charmig bild- och textuppföljare till Viktor Rydbergs stadsvandring för 160 år sen: statyer, lekplatser, Haga, Nordstan, utsiktsplatser, Trädgårdsföreningen och Liseberg.

Och sen då?

500-årsjubileet? Kanske kan någon framtida stadsbyggare leta fram Albert Lilienbergs stadsplanekartor från förra seklets början: Kungsladugård, Änggården, Kålltorp, Lorensberg, Bagaregården, Örgryte, Landala egna hem – uppbyggda under samma tid som de konstnärligt utsmyckade skolborgarna ritades av Asplund, Aalto, Zimdahl, Östberg. Vore fint om Linnés ord om Göteborg återigen kunde komma till användning: "Göteborg var den täckaste stad bland alla i Riket...".

Text: Ulla Berglindh

Majas familj fixar tre språk – eller fyra!

Flerspråkighet är något som vi utlandssvenskar har i vår vardag. När vi byter land lär vi oss ofta nya språk, våra barn växer upp med olika språk. Även Carina Middendorf i Hamburg har mycket kontakt med flerspråkigheten i olika roller. Som mamma till två nu vuxna barn, som växte upp med svenska och tyska har hon följt den flerspråkiga språkinlärningsprocessen på nära håll. Som grundare av språkföretaget Svenska intensiv kommer Carina ofta i kontakt med andra svenskar i Hamburg och upplever den processen även hos dem. I denna intervju berättar Maja Lilja, adjunkt på Högsolan i Gävle boende i Hamburg, för Carina om hur de i hennes familj går tillväga med deras språk i hemmet: svenska, koreanska och engelska.

Maja Lilja bor sedan 2019 i Hamburg. Innan covid-19 lamslog det "vanliga" livet, arbetade hon varannan eller var tredje vecka i Sverige, men för tillfället håller hon sig mest i Hamburg hos sin man Minchul och deras döttrar, Elin 7 och Ester 5, och jobbar på distans.

Maja har bott utomlands sedan 2010. Ursprungligen kommer hon från Uppsala och är själv uppvuxen i en enspråkig miljö. "Jag lärde mig engelska i 10-årsåldern, som alla gör", förklarar hon och så hade hon tyska på högstadiet och gymnasiet.

"Våra döttrar är födda i Finland", berättar Maja men påpekar samtidigt att ingen i familjen lärde sig mer än ett par ord finska under de år de bodde där. "Min man kommer från Korea, så han pratar koreanska med barnen. Jag pratar svenska med dem. Vi vuxna pratar engelska med varandra", förklarar hon språksituationen i hemmet. "Det viktigaste är att barnen lär sig svenska och koreanska, alla andra språk är bonus."

Svenska, koreanska och engelska i hemmet

Familjen hanterar alltså svenska, koreanska och engelska till vardags. "Jag pratar inte koreanska", säger Maja, "men jag förstår en del. Minchul förstår mer svenska än jag förstår koreanska." Familjen använder sig av OPOL-metoden (one parent, one language) men eftersom de vuxna pratar engelska med varandra så har barnen snappat upp lite av det språket också. "Vi bestämde oss för den metoden redan innan vi fick vårt första barn och vi är väldigt konsekventa."

Tyskan har inte blivit något familjespråk hemma hos Maja. "Vi prioriterar koreanskan och svenskan och inom familjen har de två språken en särställning. Jag tror inte att vi stannar här mer än något

år till", säger hon men hon vet inte än vart de tar vägen då. "Jag har hört att barn använder de språk de behöver och det verkar stämma, tycker jag." Det är självklart för dem att prata svenska med mamma och koreanska med pappa. Ester har blivit bra på tyska, eftersom hon går på tysk förskola. Elin, som går på den Skandinaviska Skolan i Hamburg, använder bara tyska när hon leker med tysktalande kompisar. Båda barnen verkar i alla fall tycka att det är kul att prata tyska och ingen av dem skulle kunna tänka sig att bara ha ett språk i sin vardag.

Koreanska – det gemensamma lekspråket

"Barnens gemensamma lekspråk är koreanska", berättar Maja. "Det beror kanske på att de bara ser YouTube på koreanska och att de hämtar inspiration till sina lekar där. Men jag tror också att det beror på att deras pappa leker så mycket med dem." Innan det första barnet föddes var Minchul orolig för hur det skulle gå med koreanskan, så han har tagit en väldigt aktiv del i barnens språkutveckling. "Den koreanska släkten är imponerad över hur duktiga barnen är och att de tydligt pratar utan brytning", säger Maja. Det finns en koreansk skola i Hamburg, men just nu så är det Minchul som övar att läsa och skriva på sitt språk med Elin. "I Helsingfors hade vi koreanska vänner med barn, men än har vi inte hittat några som passar till oss i Hamburg, även om det finns en stor koreansk community här."

Många myter om flerspråkighet

Men är det helt smärtfritt att hantera så många språk i en familj? Har Majas mamma rätt, när hon oroar sig för hur barnbarnen ska hantera alla språk? "Vår äldsta dotter var sen med att börja prata", berättar Maja. Familjen fick hjälp av en

språkterapeut i Helsingfors, för att Elin skulle komma i gång. "Men jag vet ju inte om det hade med flerspråkigheten att göra eller om hon hade varit sen även om hon bara hade vuxit upp med ett språk." På grund av detta valde Maja och Minchul att sätta Elin i en skola med svenska som huvudspråk när de kom till Tyskland. På Skandinaviska Skolan lär hon sig förstås också tyska, men takten är lite lugnare. Ester har inte haft samma tvekan om språkstart som storasyster, utan verkar ha lättare för att hantera flera språk och trivs bra i sin heltyska förskola. "Jag ser att hon kämpar med språket, men nu går det ganska bra, tycker jag."

Språk även kultur och identitet

"Det är så mycket mer än bara språk, som vi vill förmedla till barnen" säger Maja. "Det handlar ju om kultur och identitet också. Vi bodde i Finland och bor nu i Tyskland, men det är ju inte våra hemländer." Hon poängterar att det är en rikedom att tillhöra och känna sig hemma i flera kulturer och tycker att det verkar som om barnen också uppfattar det så. "Att ge sitt barn sitt eget språk, är att ge dem nyckeln till ens hela identitet. När vi sjunger med barnen, så lär de sig både koreanska och svenska barnsånger."

Men inte ens när man har bestämt sig för en metod, som här OPOL, går det av bara farten att få barnen att bli flerspråkiga. Maja och Minchul har en medveten strategi för att utveckla barnens språk. "Vi är lite dåliga på att läsa för barnen, men när vi gör det läser vi på våra egna språk", berättar Maja och lägger till att de har Storytel och tillgång till böcker där. "Hos språkterapeuten i Helsingfors fick vi tips om språkutvecklande spel. Spelet Alias till exempel, spelar vi på både svenska och koreanska. På Netflix ställer vi in antingen svenska eller koreanska och efter tre månader byter vi språk. Nu ska vi snart

byta till svenska och då protesterar Ester!”

Man skulle nämligen kunna säga att familjen just nu har ett mer koreanskt och ett mer svenskt barn. Lillasyster Ester föredrar koreanska, medan Elin har närmare till svenskan. ”Det är ganska naturligt att Elin har lättare för svenskan, eftersom det är hennes skolspråk, så det utvecklas snabbast för tillfället.”

Det finns definitivt ingen anledning för oro, varken för Minchul, att barnen inte ska lära sig koreanska eller för mormor i Sverige, att hon inte ska kunna prata med barnbarnen. Elin och Ester imponerar

på båda sidor av släkten! Och mormor kan vara väldigt nöjd, för hon pratar med barnbarnen via Facetime flera gånger i veckan.

Text: Carina Middendorf,
carina@svenskaintensiv.de,
Svenska Intensiv, Hamburg

Den som vill läsa mer om myten kring flerspråkighet kan t.ex. gå in på dessa länkar: https://issuu.com/swedesabroad/docs/svenskar_i_v_rlden_nummer_3_2017/14 eller <https://monicabg.com/2014/01/24/myten-flersprakighet-orskar-forsenat-tal/>

Har du erfarenhet av flerspråkighet?

Om du har det så finns möjligheten att skriva om dina erfarenheter i vår spalt Samspråk om flerspråkighet. Man kan skriva på många olika sätt, mer faktabetonat eller mer kåserande, kortare eller längre, och man kan få redigeringshjälp om det behövs. Man kan även skriva om sig själv, sina barn eller barnbarn, eller man kan presentera en skola, klubb eller region där flerspråkigheten frodas. Det är ju det som är viktigt här: att lyfta fram nyttan och glädjen av att kunna flera språk och språkliga varieteter. Det är viktigt att uppmuntra barn och unga människor att skaffa sig en så bred språklig repertoar som möjligt. Då öppnas med ens många dörrar. Hör av dig till Monica Bravo Granström: contact@monicabg.com om du vill skriva något. Monica Bravo Granström har doktorerat vid lärarhögskolan PH Weingarten i södra Tyskland med avhandlingen "Läsförståelse i flerspråkiga miljöer".

RECENSION

En bild – tusen ord

Anneli Marceteau

Jag tittar på det tunna häftet och undrar, vad kan ett så litet läromedel innehålla? Och lägger det åt sidan, tills det är dags att recensera det. Och då plötsligt förstår jag att det innehåller en helt fantastisk värld. Inte bara allt som finns i den här boken, utan också som en obegränsad idékälla till vidare arbete med mina svenskstudenter.

Sammanlagt innehåller läromedelspaketet 5 böcker på 28 sidor, som handlar om vardagliga situationer som alla känner till och som inträffar varje dag: vid frukostbordet, i klassrummet, i parken, i klädföreläsningen, i idrottshallen. Till varje bild finns två övningsböcker med övningar på

två olika nivåer: nivå A som riktar sig till elever som är nybörjare i svenska och nivå B som passar elever som har kommit en bit på väg i språket. Övningar till elever som ligger på en avancerad nivå i svenska (nivå C) finns i lärarhandledningen. Läromedlet passar elever som studerar svenska på nybörjarnivå i årkurs 6 – 9, på Språkintrödningskurs och på sfi.

Allt börjar med en tydlig, enkel och rejäl bild av temat, sedan följer noggrant ihopsatta övningar med bilden som utgångspunkt som fokuserar på ord och begrepp, grammatik och muntlig aktivitet. Inledningsvis skriver man ner alla ord som man kan få från bilden genom att använda alla sina språk, därefter jobbar man i par och jämför alla ord som var och en har skrivit. Därefter skriver man ner alla ord som man kan tillsammans, i alla former och på så sätt växer vokabulären. Sedan är det dags att skriva meningar och då måste man fokusera på ordföljd. Det finns också övningar där man får välja mellan rätt eller fel, skriva frågor till påstå-

enden, jobba med ja- och nejfrågor. Och det är bara en liten av de olika angreppssätten för att utvidga elevens ordförråd och kunskaper kring ett ämne som läromedlet erbjuder.

Därtill finns övningar i högläsning, läsförståelse, textsamtal, textproduktion, grammatiska moment som för boken I Klassrummet 2A där adjektiv, siffror, verb i presens och infinitiv, övas.

Men andra ord: Otroligt hur mycket kan man göra med bara en bild som utgångspunkt! Och jag uppskattar verkligen den lugna och gradvisa progressionen som boken erbjuder.

Det finns så många läromedel men inte alla ger den maximala nyttan, men Anneli Marceteaus tunna bok En bild – tusen ord ska jag verkligen använda.

Smakprov finns på hemsidan www.studentlitteratur.se. Läromedlet finns också som digitalprodukt.

Lycka till med det nya läsåret!

Text: Ieva Krūmina

10-års-jubileum 2–17 oktober

Nu är det dags att anmäla sig till årets tävling!

Alla skolor som är anslutna till SUF (Svensk Utlandsundervisnings Förening) och elever som studerar via Sofia Distans eller Hermods är välkomna att delta.

Alla elever till och med gymnasiet kan vara med och tävla och vi har även en klass för lärare/funktionärer. Det är gratis att vara med och alla får diplom och ca 300 får medaljer,

Tävlingen består av följande 5 grenar

löpning 60 och 400 meter, längdhopp, höjdhopp och kast med tennisboll.

Anmäl er till suf-vm@live.se så skickar vi mer information, regler och blanketter.

Nutidsorientering

Följde du med vad som hände i Sverige sommaren 2021?

1. Daniel Ståhl tog i OS i Japan.

I vilken gren?

- A. Bågskytte
- B. Diskus
- C. Spjut

2. Den 1 augusti introducerades E10. Vad är E10?

- A. Bensin som ersätter 95 oktan.
- B. En bilmodell från Volvo.
- C. Ett svenskproducerat rödvin.

3. Vem utsågs till Årets svensk i världen av organisationen Svenskar i Världen?

- A. Stefan Löfven
- B. Armand duplantis
- C. Mikael Dolsten

4. Vad heter detta populära turistmål i södra Sverige?

- A. Ale stenar
- B. Domarringen
- C. Tors ring

7. EM i fotboll för herrar gick i juni. Sverige åkte ut i åttondelsfinal efter resultatet 1-2. Vilket lag vann den matchen?

- A. Ukraina
- B. Danmark
- C. England

8. Vad kallas en sådan här?

- A. QR-kod
- B. QD-kod
- C. QI-kod

9. Hur många medaljer av skilda slag tog Sverige i OS i Japan?

- A. 1 guld, 4 silver, 2 brons
- B. 2 guld, 4 silver, 4 brons
- C. 3 guld, 6 silver, 0 brons

10. Sverige har sedan länge haft fem veckors lagstadgad semester. När infördes fem veckors semester?

- A. 1948.
- B. 1978
- C. 1998

13. Statsministern Stefan Löfven har meddelat att han tänker avgå i november. När tillträdde han posten som statsminister?

- A. 2010
- B. 2014
- C. 2016

14. Denne underhållare avled under sommaren. Han hade låtar som bland annat Oh Boy och Sicket elände. Vad hette han?

- A. "Peps" Persson
- B. Lars Lundell
- C. Gunnar Tornehave

15. I svenskan finns ju både ordspråk och talesätt. Vilket ordspråk av dessa tre är korrekt återgivet?

- A. En soldag gör ingen sommar.
- B. En svala gör ingen sommar.
- C. En dagslåda gör ingen sommar.

Skicka de rätta svaren till Sverigekontakt, Box 53066, 40014 Göteborg senast 15 november. Du kan också mejla svaren till lars.bergman@sverigekontakt.se. Bokpris till de tre först öppnade rätta svaren.

Lösning till nutidsorienteringen nr 2, 2021 var: 1C, 2A, 3B, 4C, 5B, 6B, 7B, 8A, 9C, 10C, 11A, 12B, 13A, 14B, 15C.

Pristagare:
Marjatta Öörni, Finland
Susanne Soring, Tyskland
Monica Kehm-Svensson, Tyskland

GRATTIS!

Foto: Jorchir

5. Många drunknar tyvärr under sommarmånaderna. Hur stor är simkunnigheten i Sverige när de tillfrågade får göra en själuppskattning?

- A. 50 %
- B. 65 %
- C. 86 %

6. "Fruktimmersveckan" inträffar i senare delen av juli och är sex dagar i följd med kvinnonamn. Vilket namn inleder veckan?

- A. Johanna
- B. Sara
- C. Karin

11. I juni fick regeringen en misstroendeförklaring riktad mot sig. Vilket parti initierade den?

- A. Vänsterpartiet
- B. Centerpartiet
- C. Sverigedemokraterna

12. Vilken idrottare fick årets Victoriapris den 14 juli?

- A. Armand Duplantis
- B. Nils van der Poel
- C. Daniel Ståhl

SIGTUNASKOLAN
HUMANISTISKA LÄROVERKET

EN VÄRLD AV MÖJLIGHETER

Svenskt gymnasium

IB Diploma Programme och IB Career-related Programme

Ekonomiprogrammet med svensk läroplan även som tvåspråkigt, engelska/svenska

FLEXIBELT BOENDE

SSHL är en svensk skola med internationell prägel. Vi erbjuder våra elever en unik blandning av svensk och internationell kultur, akademisk kompetens och enastående elevvård. På skolan finns det i dag elever och lärare från 45 olika länder.

Nu erbjuder vi fler alternativ för vårt internatboende:

- Heltidsinternat - för er som bor långt bort
- SSHL Traditionellt internat - res hem vissa helger
- Veckointernat - res hem varje helg

UPPTÄCK SSHL

För oss är helheten viktig. Engagerade lärare, fokus på individen och en sund studiemiljö är förutsättningar för att nå goda studieresultat. Eleverna bor och studerar i en naturskön och trygg miljö. Här finns tillgång till en inspirerande och aktiv fritid i skolans idrotts- och fritidsverksamhet.

Varmt välkomna att göra besök under säkra former, att provbo eller boka en virtuell visning via videolänk.

sshl.se/visit

sshl.se/provbo

sshl.se